

ХАЬИАТ
1937 СЫЛТАН
ТАХСАР

САХА РЕСПУБЛИКАТЫН НЬУРБА УЛУУХУН ХАЬИАТА

НЬУРБА

ТЭРИЙЭЭЧЧИЛЭР: СР Правительства, Нурба улуунун "Нурба" ("Огни Нюрбы") хаьият редакцията" автономнай тэрилтэ

– Местное самоуправление –

На базе Нюрбинской центральной районной больницы будет создан Межрайонный Центр офтальмологии в качестве филиала Якутской республиканской офтальмологической клинической

Подписано соглашение между Нюрбинским районом и Республиканской офтальмологической клинической больницей

30 декабря, подписано соглашение о взаимодействии по созданию и деятельности Межрайонного центра офтальмологии в Нюрбинском районе. Свои подписи под документом поставили главный врач Республиканской офтальмологической клинической больницы Иван Луцкан, глава МР "Нюрбинский район" Алексей Иннокентьев и главный врач Нюрбинской центральной районной больницы Наталья Павлова.

офтальмологический кабинет ЯРОКБ.

Недавно руководство ЯРОКБ внесло предложение о передаче оборудования на их баланс. Было принято во внимание и техническое состояние оборудования, за годы службы износ оборудования достигает немалых величин. При этом ЯРОКБ гарантировала его ремонт и обновление. Администрация района выдвинула встречное предложение о создании Межрайонного Центра офтальмологии в качестве филиала ЯРОКБ, на что последовало сог-

ласие. Руководством района по согласованию с депутатами районного Совета депутатов было принято положительное решение о безвозмездной передаче офтальмологического оборудования Якутской республиканской офтальмологической клинической больнице.

Согласно соглашению, Межрайонный офтальмологический центр будет оснащен необходимым медицинским оборудованием, техникой, мебелью, и обеспечен медицинским персоналом в соответствии с соответствующими

приказами Министерства здравоохранения РФ. Нюрбинская ЦРБ передает Офтальмологической больнице 5 коек для создания Межрайонного центра.

Таким образом, есть все основания надеяться, что в ближайшем будущем офтальмологическая помощь населению вилочских районов станет более доступным и качественным. Соглашение вступило в силу с момента его подписания и действует в течение 5 лет и будет автоматически продлеваться на последующие периоды.

29 декабря, в Музее дружбы народов им. Ксенофонта Уткина г. Нюрба в онлайн-формате прошло итоговое мероприятие "Кыйыы өрөгөйүн өлбөт-сүппэт 3 кута", посвященное 75-летию Великой Победы. Председатель районного Совета депутатов и председатель оргкомиссии по подготовке и проведению 75-летия Великой Победы в Нюрбинском районе Сергей Евсеев сердечно поздравил ветеранов тыла, детей войны и всех участников мероприятия с итоговым днем, посвященным юбилейному году.

В своей приветственной речи он отметил, что несмотря на сложность, связанные с пандемией коронавирусной инфекции, принятый план работы выполнен на 100%, и высказал слова искренней благодарности в адрес жителей района. Сергей Иванович выразил особую признательность коллективу Музея дружбы народов им. Ксенофонта Уткина и поселенцам района за большую работу по подготовке юбилейной книги "Грани Победы", которая заняла 2 место по Республике Саха (Якутия).

Участники мероприятия почтили минутой молчания светлую память старших товарищей, которые до конца своих дней, не щадя своего здоровья, внесли свой достойный вклад в дело 75-летия Победы – председатели Совета старейшин "Ытык Сүбэ" Михаила Иванова и члена Совета старейшин "Ытык Сүбэ" Владимира Семенова.

Сергей Евсеев кратко ознакомил с памятными событиями и достижениями Года Великой Победы. При этом он подчеркнул о важности передачи подрастающему поколению настоящей правды о Великой Отечественной войне и вкладе старшего поколения в Великую Победу, и патриотического воспитания молодежи на их доблестном ратном и трудовом примере. Поздравил с наступающим Новым годом и передал свои добрые пожелания. За активное участие в увековечении солдатских матерей в рамках проекта "Славные матери Победы" руководитель Выставочно-образовательного центра Октябрьского наслега Праксаскы Захарова награждена Благодарственным письмом Председателя Госсобрания. Руководитель фольклорно-литератур-

Подведены итоги Года 75-летия Великой Победы

ного музея им. Н.Т.Степанова с. Чаппанда Татьяна Сидорова – Почетной грамотой постоянного комитета Госсобрания (Ил Тумэн) по науке, образованию, культуре, средствам массовой информации и делам общественных организаций.

Таисия Кучурова отмечена Благодарностью Председателя Госсобрания (Ил Тумэн). Также Сергей Евсеев вручил Праксаскы Захаровой Диплом за 2 место Антоновской СОШ им. Героя Советского Союза Н.Н.Чусовского на республиканском смотре-конкурсе среди школ, проведенной партией "Единая Россия", посвященной 75-летию Великой Победы. За активное участие в организации и проведении мероприятий, посвященных 75-летию годовщины Победы в Великой Отечественной войне, вручены

Благодарственные письма главы МР, председателя районного Совета депутатов и подарков в виде памятных книг, сувениров о Великой Отечественной войне. В связи с тем, что это является завершающим мероприятием Года Победы в Нюрбинском районе, хочется привести имена всех награжденных. Награждены: председатель районного Совета ветеранов Татьяна Олесова, руководитель Выставочно-образовательного центра Октябрьского наслега Праксаскы Захарова, председатель Совета ветеранов Бордонского наслега Елизавета Егорова, председатель Совета ветеранов Тюмюкского наслега Ирина Васильева, член районного Совета ветеранов Василий Семенов, члены Совета старейшин "Ытык Сүбэ" Владимир Саввинов и Светлана Петрова, руководитель художественной самодеятельности ветеранского движения района Светлана Никифорова, организатор спортивных мероприятий ветеранского движения района Виктор Семенов, активист ветеранского движения, члены Совета ветеранов г. Нюрба Виктор Егоров, Лариса Сербина, Евгений Иванов, активист женского движения Галина Федорова (г. Нюрба), руководитель детской организации "Дьулус" Аканинской СОШ имени П.С.Егорова Анна

Сорконова, мастер участка ООО «Альтернатива» Бордонского наслега, автор проекта «Капсула времени» Николай Егоров, активист, общественный корреспондент Вера Соловьева (Бордонский наслег), директор Центра народного творчества «Дьулуур» Дикимдинского наслега Светлана Данилова, гл. специалист администрации Едейского наслега Василий Федоров, охранник ДНТ «Айылгы» Едейского наслега Максим Несерович, методист Центра народного творчества и спорта Жарханского наслега Андриан Пахомов, специалист по молодежной политике Кангаласского наслега Анжелика Васильева, активист Кюндядинского наслега, автор проекта установки памятных камней «Мэнгэ бэлиэ» Елена Филиппова, социальный работник Мальжегарского наслега Надежда Афанасьева, народный мастер Мархинского наслега Август Михайлова, активист ветеранского движения, общественник Мегежеского наслега Тамара Дмитриева, председатель Совета ветеранов Нюрбачанского наслега Степан Тихонов, председатель Совета ветеранов Октябрьского наслега Семен Самсонов, председатель женсовета Сюлжинского наслега Маргарита Николаева, художник ДНТ «Арылаах» Таркаинского наслега Лариса Семенова, общественник, активист Таркаинского наслега Каролина Васильева, член молодежной организации Тюмюкского наслега Дмитрий Егоров, ветеран труда, общественник Тюмюкского наслега Владимир Иванов, художник ДНТ «Дьобур» Чаппандинского наслега Саргылана Семенова, водитель администрации Чаппандинского наслега Николай Иванов, председатель женкомитета Чукарского наслега Мария Федорова, руководитель отдела воспитательного и дополнительного образования РУО Александра Захарова, старший воспитатель детсада №3 «Мальшок» г. Нюрба Евдокия Кириллина, гл. специалист отдела народного творчества районного департамента культуры Юлия Кириллина, заведующий отделом фонда департамента культуры Владимир Иванов, ру-

ководитель управления по молодежной политике Альберт Неустроев, ведущий специалист по взаимодействию со СМИ управления по молодежной политике Саманта Филиппова, завхоз ДЮСШ Владимир Федотов, заведующий научно-исследовательским отделом Музея дружбы народов имени К.Д.Уткина Борис Борисов, заведующая музейно-образовательным отделом Музей дружбы народов имени К.Д.Уткина Таисия Кучурова, заведующий хозяйством Центра поддержки предпринимательства Василий Егоров, директор Нюрбинского филиала НВК "Саха" Саввинов Роман, редактор 2 категории редакции районных газет «Нурба» и «Огни Нюрбы» Антонина Семенова, гл. специалист отдела капитального строительства ИСУ Яков Александров.

Далее участники мероприятия от имени Администрации МР "Нюрбинский район" и главы МР сердечно поздравила заместителя главы МР по социальным вопросам Анна Уларова, с грустью отметив при этом, что в феврале, в День защитника Отечества, она успела поздравить проживающего в Хабаровском крае последнего ветерана Нюрбинского района, который был прописан в г. Нюрба – участника Великой Отечественной войны Григория Адянова.

Анна Михайловна кратко ознакомила с мерами по поддержке ветеранов тыла. В районе уже 3-й год действует единственная по всей стране муниципальная программа по капитальному ремонту и благоустройству частных домов ветеранов тыла и инвалидов I группы. За это время уже отремонтировано 263 домов, в т.ч. 139 домов ветеранов тыла. Главой района Алексеем Иннокентьевым принято решение о продолжении этой работы и в последующие годы.

Анна Уларова за успешную организацию работы районной организационной комиссии по празднованию 75-й годовщины Победы в Великой Отечественной войне вручила Сергею Евсееву Благодарственное письмо главы МР и "Чороон Победы".

Далее выступила председатель Совета ветеранов района Татьяна Олесова, передав поздравление от имени Совета старейшин, объединения детей войны и районного Совета. Татьяна Прокопьевна высказала напутственное слово молодежи продолжать славную эстафету старшего поколения и призвала всех в плодотворной работе с тем, чтобы достойно встретить 100-летие Автономии Якутии. Мероприятие украсили выступления работников культуры. Было высказано много теплых и благодарных слов всем активным участникам в организации и проведении юбилейных мероприятий.

Департаментом культуры проведена большая работа по выпуску печатной и аудиовизуальной продукции. В том числе изданы книги "Көмүс үйэ ааттара" об участии работников культуры в Великой Отечественной войне, книга писателя-публициста и журналиста Степана Федотова "Туойуох-ыллыах санаам кирийдэ", 3-й номер журнала "Утум", диск сборника песен известного баяниста Дмитрия Гуляева, ведутся завершающие работы по изданию сборника песен известного самодельного композитора, автора мелодии гимна Нюрбинского района Егора Поликарпова. Также в сотрудничестве с творческим союзом "Айар кут" готовится к печати книга-альбом "Кыйыы өрөгөйүн өлбөт-сүппэт кута" по итогам 2019-2020 гг.

Пресс-служба
МР "Нюрбинский район".

Внимание населения

По решению Оперативного штаба Нюрбинского района в связи с эпидемиологической обстановкой в районе Крещенская купель нынче не проводится.

Оперативный штаб района.

– Редакция почтата –

Үтүө санаалаах дьоммутугар махтана

2020 сылы түмүктээн олох хаамыгынан сана сылга үктэннибит. Кини аймах остуоруйатыгар тосту уларыйылары аҕалыт сыл остуоруйа летоһиһыгар ураты суолун хаалларан бардаҕа.

Саҥа Дьыл бырааһынныһа ыра санаа туоларыгар, үүнэр сылга барыта үтүө буоларыгар эрли үөскэтэр уратылаах, ол да иһин Саҥа дьыл түүн хас бириддибит, оҕотуттан, улаханыттан тутулуга суох саҥа сылтан туох эрэ ураты үчүгэйи, сырдыгы кэтэһэбит.

Саҥа үүммүт 2021 сэл тохсунньу бастакы күнүн сарсыардата Хангалас нэһилиэтин элбэх оҕо-лоох ыалларыгар соһуччу үөрүүнү бэлэхтээтэ. Ол курдук Хангаластар киэн туттар күтүөппүт, Уус Алдан Тумулун үтүө санаалаах ыччата Петр Петрович Черкашин кэргэнинэн Надежда Климентьевна-лыын дьонноругар Саҥа Дьылы көрсө кэлэ сылдьаннар, Хангалас нэһилиэтин элбэх оҕо-лоох, көмө-бө наадыйар биэс ыалыгар 10.000 тыһ. харчынан көмө уонна оҕолорго миннигэс бэлэхтэри туттартаан, төрөппүттэр махталларын, оҕолор үөрүүлэрин ылыллар.

"Үтүө санаа долбуура" бырайыак ааптара Петр Черкашин аата кэлинни сылларга өрөспүүбүлүкэ олохтоохтругар элбэхтик иһиллэр. Ордук билинги олохтук сайдыытынан Инстаграм ситимигэр кини туһунан элбэҕи билиэххэ сөп. Кини олох ыарахаттарыгар түбэспит, элбэх оҕо-лоох дьэ кэргэнгэ көмө аахсыйатын тэрийэн үлэлэспитэ хас да сыла буолла. Элбэх оҕо-лоох ыалларга боро-дуукта, кырачааннар миннигэс аһылыктары хомуйан тиздэр. Маны сэргэ ыалдыр дьонго көмөлөһөрү сүүрэр-көтөр, чөл олоҕу пропагандалыыр, араас күрэх-тэһиллэргэ кыттар, дьону түмэр.

Эдэр киһини толкуйдатар, олох уустуктарын туоруурга ылыктыах сүбэлэрин, этиилэрин ролик онорон, киэн эйгэҕэ таһаарара эдэр дьонго үтүөнүн дьайара мэл-дьэҕэ суох.

Хангалас олохтоохторо бу күн ватсап ситимин нөнгүө үтүө санаалаах, олоххо актыбынай позициялаах киэн туттар күтүөттэрэ ыттар үлэтин биһирииллэрин, астыналларын этэн туран, инникитин да үүнэ сайда туралларыгар, кэлбит сыл үтүө өрүттэрдээх, үгүс үөрүүлээх, ситиһиллээх буоларыгар баҕа санааларын эттилэр.

Ханнык баҕарар кини силлестардан сириэдийбит сириэн дойдутун, оҕо сылдьан оонньообут кырдалын, үөрэммит оскуолатын, дьонун сэргэтин, доҕотторун ахта-саныы сылдьар айылгылаах.

Саҥа дьылы көрсө төрөөбүт нэһилиэкпит 300 сылынан киэн туттар биер дойдулаахпыт, Рос-

сия Доруобуйа харыстабылын үтүөлээх үлэһитэ, СӨ үтүөлээх бырааһа, Дьокуускай куорат Бочуоттаах олохтооҕо, Гипократ орден кавалера, 2020 сылга хамсык ыарыыга ураты үлэни ыттан соторуугаабыта Пирогов үрдүк уордьянынан наҕараадаламмыт Дьокуускай куорат клиническай балыһатын кылаабынай бырааһа Васильев Николай Николаевич Хангалас олохтоох бибилиэтиэкэтигэр аныгы кэм сайдыытынан оргтехника ыларга дьин 30 тыһыынчалаах сертификаты ыттан, биер туспа үөрүүнү бэлэхтээтэ. Николай Николаевичка махтана, уустук эпипиэттээх үлэтигэр саҥа саҕахтары, кэлбит Оҕуспут сыла сылааһынан тыһынан, дыһы-дыһабы кэйилээһин, нус-хас олоҕу аҕаларыгар баҕара хаалабыт.

Мария НИКОЛАЕВА,
Хангалас.

– Сонун –

Бөдөҥ фольклорист-учуонай Николай Емельянов төрөөбүтэ 100 сылын туолла

Тохсунньу 8 күнүгэр, Дьаархантан төрүттээх бөдөҥ фольклорист-учуонай, филологическай наука дуоктара, Аан дойдутаабы түүрдэр Академияларын академига, Арас-сыһаа наукаларын Академиятын Сибиирдээби салаатын үтүөлээх бэтэрээнэ Николай Васильевич Емельянов төрөөбүтэ 100 сылын туолла.

Мин кылгас кэмгэ Дьокуускайга Гуманитарнай чинчийии институтугар үлэлиирбэр кинилин алтыспыт дьоллоохпун. Оччолорго уруккута Тыл, литература уонна история наукаларын чинчийэр институту Ленин проспегар Геология институтун 4-с уонна 5-с этээһингэр олохсуйан үлэлиир. Мин Петр Алексеевич Слепцов салайааччылаах тыл үөрэбин отделигар баарым, "Саха тылын быһаарыылаах тылдьытын" онорор бөлөххө үлэлээбитим.

Балтараа сүүс үлэһиттээх институтка биер кэмгэ Дьаархантан 4 буола сылдьыбыппыт: институт дириэктэрэ, Сө НА академига, РФ уонна СӨ наукаларын үтүөлээх дийэтэлэ, историческай наука дуоктара, профессор Василий Николаевич Иванов, фольклор

отделын сэбиэдиссэйэ, наука кандидата Владимир Маевич Никифоров уонна эмиз бу отдел сүрүннүүр научнай үлэһитэ, 70-тэн тахса саастаах наука дуоктара Николай Васильевич Емельянов.

Институтка эдэр үлэһиттэр түмсүүлээх буолааччыбыт. Фольклор отделигар Борис Михайлов диэн табаарыспытыгар (кэлин Дьокуускайга Айыы дьэтин туттаах үлэһитэ буолбута) тийиэччибит. Кинилиин кабинекка биергэ олорон үлэлиир коллегалара үөрэ-көтө көрсөөччүлэр, истинник кэпсэтээччилэр. Онно хантан сылдьарбын, кимнээх оҕолоро буоларбын ыйыталаһан баран, Николай Васильевич "эң эбэбин кытта биергэ Дуолгай эмээхсингэ иитилибиппит" диэн соһуппута. Иннэ гынан сыһыаннара өссө тупсубукка дылы буолбута.

Н.В.Емельянов доруобуйатынан мөлтөх буолан, оскуоланы 20 сааһыгар, сэрри аҕай иннинэ үөрэнэн бүтэрбитэ. Ньурба 1 №-дээх орто оскуолатын бастакы выпускнига. Кини биергэ үөрэммит оҕолоро ситии-хотуу аттестатын ылаат, сэрри сағаламмытыгар утуу-субуу фронтна ыңгырыллан барыттар.

Оттон Николай Емельянов Марха орто оскуолатыгар ананан учууталлаабыта. Билиитин-көрүүтүн үрдэтигэр сыаллаах Дьокуускайдаагы пединститутка кэтэхтэн үөрэнэн бүтэрбитэ. Идэтигэр бэриниилээх, кутугунас үлэһит эдэр киһини дириэктэри үөрэх чааһыгар солбууааччытынан өрө таһаарбытара. Кини бэрт үчүгэйдик үлэлээбитин, оҕолорго үөрэххэ-билиигэ тарды-

һыны сатаан көбүлүүрүн киниэхэ үөрэммит ийэм Ильина Евдокия Ивановна сылаастык ахтааччы.

Николай Васильевич наукаҕа тардыһыта баһыйан, 1955 с. ССРС НА Сибиирдээби салаатын Саха сириэҕэ филиалын аспирантуратыгар үөрэнэ кирибитэ. Саха фольклорун уһулуччулаах чинчийээччигэ Георгий Устинович Эргис салалтатынан үөрэммитэ.

Аспирантуратын кэнниттэн Николай Васильевич 1958 сылтан ТЛИНЧИ-гэ үһүн кэм тухары научнай үлэһитинэн үлэлээбитэ. Саха өһүн хоһооннорун хомуйан, тизмэлэринэн тэнгэнэн уонна историческай өттүнэн ырытан наардаабыта. 1963 с. Ленинградка "Саха өһүн хоһоонноро" диэн тизмэ-бэ филологическай наукаҕа кандидатскай диссертациятын ситиһиллээхтик көмүскээбитэ. Итини таһынан кини 1959 сылтан олонхо тизмэтигэр ылсан үлэлээбитэ. Прокопий Елисеевич Ефремовы кытта олонхону уһулан хомуйан барыта.

Ол курдук, Н.В.Емельянов үөрэнээччигэ Василий Илларионов биергэтэринэн, РАН Сибиирдээби салаатын Саха сириэҕэ киһинин архыбыгар уһулуччулаах олонхоһуттар И.Г.Теплоухов-Тимофеев уонна С.В.Петров толорууларыгар бэртээхэй аудио-устуулар хараллан сыталлар.

Николай Васильевич Таймырга уонна Дьэһиэй сахаларыгар улахан фольклорнай экспедицияны тэрийсэн ыппыта. Кини этиитэ оччотооҕу Сэбиэскэй Союус научнай эргимтэтин таһы-

мыгар өйөнөн, бу барыт үлэ түмүгэр бэрт элбэх матырыйааллар хомуллубуттара биллэр. Н.В.Емельянов 1992 с. А.М.Горькай аатынан Аан дойду литературатын историйын Учуонай сэбиэтин иннигэр саха олонхолорун ис хоһооннорун систимэлээбит, олонхолор типологияларын уонна ис хоһооннорун тизмэлэрин араас өттүн ырытан чинчийбит монографияларын тизмэлэринэн докторскай диссертациятын ситиһиллээхтик көмүскээн, филологическай наука дуоктара буолбута.

Н.В.Емельянов саха фольклористикатыгар уһулуччу бөдөҥ кылааты киллэрбит учуонай быһытынан киэнник биллэр. 80-тан тахса научнай үлэлээх, онтон улаханнарын "Саха өһүн хоһоонноро" (1962 с.), "Сюжеты якутских олонхо" (1980 с.), "Сюжеты ранних типов якутских олонхо" (1990 с.), "Сюжеты олонхо о родоначальниках племени" (1990 с.), "Сюжеты олонхо о защитниках племени" (1991 с.) монографиялар, "Саха народнай ырыалара" - 4 кинигэлээх (1976-1983 сс.) уо.д.а буолаллар.

Кини саха фольклорун нууччалыы-сахалыы таһаарыыга Иван Худяков, Гаврил Ксенофонов, Георгий Эргис научнай үлэлэрин бэчээккэ бэлэмнээн таһаарыыга көхтөөхтүк кыттыбыта. "Сибиир уонна Дальнай Восток норуоттарын фольклорун пааматынныктара" диэн 60 туомнаах сизрийэҕэ саха фольклоругар аналлаах туомнары бэчээккэ бэлэмнээн таһаарыыта уонна бу улахан сизрийэ кылаабынай эрдээксийэтин чилиэнинэн үлэлээбитэ. "Саха эн-

циклопедията" диэн улахан энциклопедическай тылдьыт редколлегиятын чилиээнэ этэ.

Николай Васильевич каадардары бэлэмнээһингэ болломтотун эмиз уурара. Кини аспираннара, Маалыкайтан төрүттээх биер дойдулааҕа Василий Тимофеевич Петров уонна Василий Васильевич Илларионов (Сунтаар) эмиз наука дуоктардара буолбуттара.

Бу үүммүт сылга Н.В.Емельянов төрөөбүтэ 100 сыла киэн хабааннаахтык бэлиэтэнэрэ былааннаар. Манна туһуламмыт үлэни уллуустаабы култуура департамена өссө ааспыт сылтан саҕалаабыта. Н.В.Емельяновы кытта биергэ үлэлээбит филологическай наука кандидата, Гуманитарнай чинчийилэр уонна Хоту аҕыйах ахсааннаах норуоттар проблемаларын институтун фольклор уонна литература отделин ыстаарсай научнай үлэһитэ Светлана Мухомлева кэлэн кэпсэтэн, торумнаһан барыта.

Ньурба дьоно олонхоҕо интэриэс тиллитин көрдүлөбүт, саха норуотун түн былыргыттан олох уустуктарын этэнгэ туораан илдьэ кэлбит тыһынан улуканнаах айымныларын научнай өттүнэн диригиник үөрэтиини сағалаабыт биер дойдулаахтарын аатынан киэн тутталлар.

Николай Васильевич Емельянов үбүлүйүн көрсө, кини иппит кыһа Ольга Михайловна Попова аҕатын архыбыттан К.Д.Уткин аатынан Норуоттар добордоһууларын түмэлигэр экспонаттары - аҕатын хаартыскаларын, "Первому выпускнику НСШ № 1" суруктаах "Победа" хары чанытын, түбэтигэйэтин, партийнай билиэтин уонна үбүлүйдээх мэтээллэри ыппыта түмэлгэ бэртээхэй бэлэх буолла.

Сыл устата саха олонхотун киэн билиигэ таһаарыт уһулуччу өңөлөөх сүдү киһибитигэр анаммыт быстапкалар уо.д.а. тэрэһиннэр ытыллыахтара.

Геннадий АНТОНОВ.

– Редакция почтата –

Кэрэ киһи туһунан кэпсиэхпин бабардым...

Ньурба улуунун Маалыкай сэлэн-ньэтигэр сынньана, күүлэйдии кэлэххинэ, дэриэбинэ ортоугар эйигин күүтүү-лээх күндү ыалдьыт быһытынан Степан Васильев аатынан кыраайы үөрэтэр түмэл үөрэ-көтө уруйдуу-айхаллы, алгыс мааны тылларын этэ тоһуйу. Кэлбит эрэ ыалдьыт манна нэһилиэк историятын: уруккутун, билингитин, кэскилин туһунан толору өйдөөлүлээх тахсыа.

Дьэ бу сырдык санаалары сабар түмэл хаһан, хайдах тэрлиннэ этэй?

Өйдөөн кэлэбин 60-с сыллар ортолорун. Олус мааны, ис иһиттэн сырдыгынан сыдыааһа сылдьар физика учууталын Петров Николай Михайлович. Оскуола оҕолорун көбүлөөн ыаллары кэрийэ сылдьан араас былургы дьэ тэрилин, иһити-хоһуоһу хомуттарбытын, биер кыра хоско музей тэрийбитин. Бастын үөрэхтээх оҕолору Сунтаар улуунугар илдьэтти сылдьан музейдары көрдөрбүтүн, сонун экспонаттардаах дьэбитигэр кэлбиппитин. Кэлин бу музей хонун экспонаттара Ньурбаҕа кирибит буолуохтаахтар дьэн өйдөөлү хаалбыт.

Аны 70-с сылларга быһыылааҕа, кулууп дьэ биер кыра хонугар биһиги аар-саарга аатырбыт биер дойдулаахпыт Степан Васильев туһунан ахтылылары, матырыйаллары ис иһиттэн өрө күүрэ сылдьар үгүө майгылаах нэһилиэк биер чабылхай общественнига, патриота Петров Семен Александрович-1 хомуйбута, бэрийбитэ, сааһылаабыта, өрөспүүбүлүкэбэ тийэ биллэрбитэ.

Онтон салгы 80-с сылларга Маалыкай орто оскуолатын пионерскай тэрилтэтин күүһүнэн хомуллубут ахтылылары сөргүтэн, сааһылаан, эбии ыаллары кэрийэ сылдьан сэрии, тыыл, үлэ тэрээһиннэр туһунан видеоматериал бөҕө онгортоон кэскиллээх үлэтин хомсомуол иитэн-такайан таһаарыт активна Любовь Николаевна Ушканова саҕалаабыта.

Бүгүн мин Маалыкай үс мааны оҕолоруттан кырларын Любовь Николаевна Ушканова туһунан сиһилии тугу билэрбин кинини кытта кэккэ сылларга биергэ үлэлээн алтыһан ааспыт киһи буоларым быһытынан кэпсиэхпин бабардым.

Ханнык бабарар үлэ туохтан эр саҕаланан, сыккыстаан киэн эйгэбэ биллэр-көстөр. Оскуоланы 1969 сыллаахха бүтэрэн баран Люба Саввинова очотооһу эдэр ыччат сиэринэн "Степан Васильев" сохуоска 7 снл үлэлиир: ыанньыксытынан, борооску көрөөччүнэн, биригэдьириинэн. Бу сылларга элбэх туруу үлэһит дьону кытта алтыспыт буолан дууһатыгар кинилэр олохторун, муударастарын ханна эрэ түмэн ыччаттарбытыгар хаалларбыт киһи дьэн бүччү санаа итиллэн тахсытыта буолуо.

Эбитигэр комсомольскай үлэ актыбыһа. 70-с сылларга комсомол кэккэтигэр кириэрбитигэр комсомольскай бюроҕа Люба Саввинова баар үһү, олус ирдэбиллээх дииллэр диэни истэммит Устааппытын үөрэтии кытаанаҕа, биографиябыт "хара мэнгэрин" туоратыыга ("иккилэрбитин", поручениларбытын энин) кыһаныы бөҕө буолар этибит.

Салгы доруобуйатын туругунан Маалыкайдаагы аптекаҕа фасовщиһынан үлэли кириэн эмиз бэркэ дьэн кыһанан уонча снл үлэлээн эдэркээн кэлиэгэлэригэр наставник буолар. Билигин ол кыргытара нэһилиэккэ убаастанар үлэһит буолбуттарыттан Любовь Николаевна астынар.

1986 снл дьыҕа хаан Любовь Николаевнаны Маалыкай орто оскуолатыгар билэтиэкэринэн сиэтэн аҕалар. Оскуола дириэктэрэ Иван Саввич олус үлэһит киһини таба көрөн ыһырдаҕа. Анал үөрөбүм суох дьэн кэтэмэбэйдээн баран, ким да күлүгүн быһа хаампат салайааччыбыт ылыннарбылаах тылын ылынан, билэти-тиэкэр үлэтин таһынан "Кыыс кую" диэн предмети уонна үүнээйигэ аналаах факультативы ыһыр буолбута. Араас сиэдэрэй сибэккинэн, маһынан толору тиэргэн-нээх эдэр хаһаайка кыргыттарга тугунан да сыаналамат уопуттунан бэрсэн билигин ол кыргыттарын тиэргэннэрэ Маалыкайы кэрэ көстүүлээх гынан ололорлоруттан хайа киһи үөрбэт, дууһата сылаанныйбат буолуой. Бэйэтэ айылбаттан, төрөппүттэриттэн бэриллибит педагог талааннаах буолан, "Кыыс кую" уонна кэлин ылбыт "Национальной культуры" предметтэрин оҕолор биер сөбүлөөн дьарыктанар уроктарынан буолбуттара.

Любовь Николаевна Ушканова.

Оскуола билэтиэкэтэ тигинэччи үлэлээн барбыта. Биер да саха, нуучча, омук суруйааччытын үбүлүөйэ бэлиэтэммэккэ ааспат буолбута, сана тахсыбыт айымньыларга тугу эрэ ытыгытаахпыт туһунан саныты түмүгүнэн араас тэрээһиннэр ситимнээн баран испиттэрэ. Оскуола билэтиэкэтэ Любовь Николаевна туруорсуутунан, көрдөһүүтүнэн киэн-куон хоско көспүтэ.

Бу айымньылаах үлэтин түмүгэ Арасыйа билэтиэкэлэрин күрүбэр кыттан Америка биллэр менената Джордж Сорос фондатыттан нуучча классиктары 104 кинигэтинэн биһирэммитэ, Махтал сурук туһу оскуола историятыгар биер кэрэ умнуллубат түгэн буолан хааллаҕа. Библиотекабыт фондата Маалыкайга ыалдьыттаан ааспыт сдү дьоммут автографтаах кинигэлэринэн туолан испитэ. Салгыы бу саҕаламмыт үлэ хайысхаларын анал үөрэхтээх, академическай билиилээх Ирина Васильевна Ксенофонтова салдаабыта.

Билигин үлэлиир эдэркээн кыргыттар солбулан иһэллэр, аныгы үйэ ирдэбиллэнэн үлэлиир формалара уларыһан, сайдан иһэр. Бу ухханга сэдэх кинигэлэрбит санаттан сана ааҕааччыларыгар харысхалаахтык бэриллэн иһэллэрэ буолар дьэн баҕа санаалаахпыт, ити Любовь Николаевна да ыра санаата буолара саарбаҕа суох.

90-с сылларга Любовь Николаевна куруһуок салайааччытынан үлэли сылдьан национальнай Концепция олоххо кириэр күүрээһиннээх кэмнэригэр оскуола энтузиаст учууталарын Иннокентьева Анидора Игнатьевнаны, Петрова Наталья Семеновнаны, Егорова Валентина Никифоровнаны, музыкальнай оскуола дириэктэрин Саввинова Любовь Ивановнаны, хореограф Тихонова Марфа Николаевнаны кытта аны "Сыккыс" дьэн ырыа, үгкүү ансамбылын тэрийбиттэрэ. Тухотан да толлон, ингэн турбат салайааччыларын көбүнэн эдэр учууталар Спиридонова Зоя Ивановна, Ушканова Александра Анатольевна, Анисимова Луиза Ивановна эргэ шторалартан, сыана задниктарыттан, куулартан араас дьэркээн көстүүмнэри тигэллэрэ, трафарет түһэрэллэрэ. Оскуола үлэһиттэрэ, төрөппүттэрэ бары да үлүһүйэн туран ансамбыл сайдарын туһугар үлэһиттэр-хамсаабыт кэмнэрэ. Араас фестивалларга: Арасыйа да, аан дойдутаагы да таһымна - эмиз комсомольскай үлэбэ иитиллэн-уһаарыллан тахсыбыт оҕо тэрилтэтин салайааччыта Наталья Семеновна Петрова сылдьыһан, билэти ылытын, гостиница, түһэр сир боппуруоһун, о.д.а тэрээһин боппуруостарын онгорон-дьаһайан кэбиһэрэ.

Бүгүн ол иитэн-бүөбөйдээн таһаарыт оҕолоро өрөспүүбүлүкэбэ эрэ буолбакка Арасыйа, аан дойду куюкурустарыгар, фестивалларыгар араас үрдүк чыскэ тиксибит, дойдularын аатын ааттаппыт ырыа-үгкүү норуодунай ансамбылыгар тийэ үүннэ. Онон ансамбыл бастакы хардыларын онгоругар сырларын биэрбит үтүөкэннээх дьоннортон биридэстэрэ Любовь Николаевна бүгүн ансамбыл иитиллээччилэрин ситиһиилэрин истэ үөрэрэ саарбаҕа суох. Дьокуускайга ололор кэлиэгэбэр ол туһунан сонуну ватсап көмүгүнэн ыта оҕуһахпына, оҕолуу үөрэр, дууһалыын манньыйар.

Бу курдук айымньылаах оскуола кэлэ-тиибигэр бэйэтин миэстэтин биэттик булу-

нан аны Любовь Николаевна дириэктэрэ Иван Саввичтан өссө биер соруудагы ылар. Оскуола сайдан иһэрин быһытынан хайаан да музей хостоох буолуохтаах дьэн. Наадалаах, сөптөөх диэбит дьыалатыгар утарылаһат майгылаах киһи бу да сырыыга саната суох сүрүбэр-быарыгар итихэти сылдыбыт санааларын, идеяларын олоххо киллэрбитинэн барар.

Любовь Николаевна биер киһи сөбөр дьикти дьобурдаах дьикти дуу. Кини үлэтигэр эбэһээт кэскиллээх тугу эрэ баҕа санаалаах буолар. Онтон сурукка тиһэригэр көмөлөһүннэрдэбинэ биһиги, дьүөгэлэрэ, күлэ санааччыбыт: эдьийбит фантазията эмиз бэйдэ барбыт, мантын хайдах эрэ сиргэ чугас гынан редакциялаахха дибит. Суох, Любовь Николаевна син биер бэйэтэ бабарытын курдук сааһылатан суруйтарар. Дьэ ол баҕа санаалара үксүлэрэ билигин олоххо кириэн музейа кып-кыра, хабыс харана, ип-ити хостон төлө көтөн тахсан, өрөспүүбүлүкэбэ тийэ биллэр статуһа музей буолан турар.

Онон 2000 сыллаахха аһылыбыт музей сылын айыы кыра оҕолуу сайдан-үүнэн, 2001 сылга паспорттанар, 2003 сылга "Оскуолааҕа музей" буолар, онтон сылын айы хардыта кэргэн, атабар туран 2006 сылга "Степан Васильев аатынан историко-краеведческой музей" буолан өрөспүүбүлүкэбэ тийэ биллэр ааттаах-суоллаах музей буолар. Бу эттэххэ, суруйдаахха дөбөҥ, судургу. Оскуола, нэһилиэк салалталарын кытта араас инстанцияларынан элбэх туруорсуу, сүүрүү-көтүү, көрдөһүү түмүгэр бу ситиһии кэлбитэ саарбаҕа суох.

2006 сыллаахха биһиги аар саарва аатырбыт биер дойдулаахпыт Степан Васильев 100 сааһыгар түбэһиннээн быраатты Васильевтар көмөлөрүнэн бэртээхэй музей дьыэтэ дэриэбинэбит ортоугар тутулан дьэндэбитэ. Бу кэмтэн музей үлэтэ өссө тэптэн туран салгыы күөдүйбүтэ. Музей матырыйалларыгар олобуран оҕолор араас научнай-практическай конференцияларга көхтөөхтүк кыттан барыттар, былаан быһытынан музейнай уруоктар, араас таһымнаах семинардар, научнай-практическай конференциялар ытыллар буолбуттара.

Музей истиэнэлэрэ билэн-истэн турдахтара, манна араас өркөн өйдөөхтөр дууһаларын уурбут кинигэлэрэ сүрэхтэнэн ааспыттарын. Манна олохторун холбообут туоһуларын долгуйан туран ылбыт эдэр ыаллар үөрүүлэрэ хонон хаалбытын. 50 снл биергэ олох араас моһоллорун тэнгэ туораабыт хаар манган баттахтаахтар эдэрдии долгуйан туран уураһыт чаастарын. Илээхтэр күннэригэр үлэһит дьону мунһан чьэстээһин, кинилэр тустарынан планшета, истиэндэлэр, буклеттар оҕоһулан мунһулан, чөкөтүллэн испиттэрэ. Сэри, тыыл бэтэрээннэрин кинибэ устан тугунан да сыаналамат ахтыгылар хомуллубуттара. Кыайы скверигэр анаан 600-н тахса сэри, тыыл бэтэрээннэрин ааттара, төрөбүт-өлбүт сыллара чуолкайдьаммыта. Ол ааттар билигин сквер мраморнай билэтиэлэригэр суруллан тураллар.

Любовь Николаевна музейа сабыллар куттала тура сылдыбыт кэмнэригэр өссө биер бырайыагын (музей тиэргэнигэр Балабан) олоххо киллэрэр туһугар санаатын ууран үлэлээбитэ. Киһи сөбөр эрэ, манньык

кэскиллээх былааннар итиллэ тураллар-рыттан. Ол былаана билигин олоххо кириэн нэһилиэк ыччаты кэрэбэ, сырдыкка угууар биер кинэ буолан тигинэччи үлэли турар. Аҕам саастаах эбээлэр, эһээлэр көмүлүк охотторо оҕону, ыччаты сылаанынан угуутуур, дьикти эйгэни үөскэтэр...

Любовь Николаевна өссө да үлэлиэх киһи доруобуйатын туругунан тохтоон билигин тапталаах орто кыһын кытта Дьокуускайга ололор. Онно да олорон сүрүбүн-дууһатын сылаанын биэрбит музейын ыйгыталаһар, сүбэ биэрэр, Маалыкайыгар кэллэбин атаҕа онно бара турар. Быйыл Улуу Кыайыы 75 сылыгар анаан Бордон нэһилиэгиттэн сэриигэ барбыт, Үлэ фронтугар кыттыбыт дьоннорга анаан видеоролик онгорон бар дьонугар бэлэх уунна, дьон махталын ылла.

Бу манньык киэн далааһыннаах үлэни аттыгар өйүүр киһилээх буоллаһына кыайарын, тугу эрэ ситиһэрин биллэр суол. Любовь Николаевна бу үлэтин таһынан кыһамньылаах дьэ хаһаайка, төрөппүт буоларын бары билэбит. Кини тиэргэнэ сылаас эйгэтинэн, кэрэ сибэккилэринэн доботторун, аймахтарын куруук биергэ түмэр сир буолара. Ыл аҕа баһылыга ийэлэригэр оҕолорун кытта күүс-көмө буолан, куоратынан-тынан бары биер киһи курдук үлэлээн бу ситиһии кэллэбэ, нэһилиэк бэртээхэй музейданнаҕа...

Ушкановтар дьэ кэргэттэрин аҕа баһылыгын сырдык кэриэһигэр аһамыт Таптал нарын ийиитигэр сууламмыт, аҕаларын сүрүбүт холмолорун сырдык куруска кубулуппут ис хоһоонноох кинигэни кэргэнэ Любовь Николаевна, оҕолоро кылгас кэм иһигэр таһаараннар, чугас дьонноругар бэлэх ууммуттара. Фёдор Афанасьевич кэргэнин бары кыһалбатын тэнгэ үллэстэн, музей тэрээһинин бары үлэтигэр сылдыспыт, көмөлөспүт киһи буоллаҕа. Онон Фёдор Афанасьевич чугас доботторун ыһыран ити чөйдөөх остуол тула олорон сэлэргэһэн, аҕа табаарыстарын алгыс тылларын истэн Любовь Николаевна аймаммыт дууһата арыый уоскуйбут курдук буолбута буолуо дии саныбын.

Любовь Николаевна үлэтигэр урайа-рыгар эмиз нэһилиэгин дьонун чыстиир тематическай биэчэрин ис сүрүбүттэн долгуйан туран ыһыпта, кэлбит дьонугар куруук буоларын курдук сэмэй бэлэхтэрин туттарбыта. Биэчэр бүтэригэр Любовь Николаевнаны соһуочу тэрилтэлэр салайааччылара, биридиилээн дьонно тахсаннар эбэрдэлээн, махтанан, алгыс тылын этэн сынньалаһыгар атаарбыттара. Бу буолар бар дьон махтала, алгыһа, билиниитэ!

Кэнэбэс Любовь Николаевна сиэннэрэ, хос сиэннэрэ төрөбүт дойдularыгар сырыттаһарына эбэлэрин үлэтин сөбө-махтайа, киэн тутта оҕолоруугар кэрэ кэпсээн гынан көлүөнэттэн көлүөнэбэ кэспии туруохтара дьэн санааттан бу кылгас соһус ахтыбын суруйдум.

Өссө да өр сылларга оҕолорун, сиэннэрин тапталларыгар куустаран, дьонун-сэргэн алгыһынан олох устун хорсундук сэгэ-йэ хаама сырыт дуу, тапталаах киһибиит Любовь Николаевна!

Надежда ГРИГОРЬЕВА,
педагогическай үлэ бэтэрээнэ,
Ахсынны 25 күнэ, 2020 снл.
Маалыкай.

Саха фольклористикатын аксакала,

Саха фольклористикатын наука быһыгынан төрүттээбит, саҕалаабыт киһинэн Г.У. Эргини ааҕабыт. Кини өссө отутус сыллартан норуот тылын айымньытын хомуйуунан дьарыктанан барбыта. Саха тылын кэмистиэтигэр үлэли сылдьан, П.А. Ойуунускайы кытта Тыл уонна культура институтун тэрийэр туһунан суругу олохтон суруйбуттара уонна фольклору хомуйуу уонна үөрэтии боппуруостарын туруорбуттара. Ол эрэри институт тэриллэригэр кини собуруу Киев куоракка аспирантураҕа үөрэнэ сылдьыбыта. Аан дойдуга биллэр академик А. Крымский салалтатынан научнай үлэтин саҕалаабыта. Ол эрэри ылан, Аҕа дойду Улуу сэриитин эрэ иннигэр дойдутугар эргиллэн кэлбитэ. Итинтэн ыла фольклор айымньыларын хомуйууга уонна үөрэтиигэ олоҕун анаабыта. "Дьулурыйар Ньургун Боотур" олонхону тылбаастаан академическай ирдэбиллэн бэчээккэ таһааран дакылаатынан сахалар фольклорига бастагы наука кандидата буолбута. Георгий Устинович саха фольклорун хомуйууга, бэчээттээн таһаарыыга уонна научнайдык үөрэтиигэ программа онгостон үлэлээн барбыта. Ордук улуустарга олоор фольклорист хомуйааччылары кытта ыкса сибээстээхтик үлэлээбит. Ньурбаттан Н.Т. Степановы кытта биригэр үлэлээбитин билэбит. Итинэн улуус оскуолаларыгар өр сылларга айымньылаахтык үлэлээбит Н.В. Емельяновы тылыгар киллэрэн, аспирантураҕа ыгырбыта.

Николай Васильевич Дьокуускайдааҕы пединституту кэтэхтэн үөрэнэн бүтэрэн, сааһыран баран, наука аартыгар үктэммитэ. Георгий Устинович киниэхэ өс хоһоонун жанр быһыгынан үөрэтэригэр итэҕэйбитэ. Аспирант сааһырбыт киһи быһыгынан суһал соҕустук кандидатскай диссертациятын суруйан барбыта. Туох ханнык иннинэ архыыпка уурулла сытар уонна бэчээккэ тахсыбыт өс хоһооннорун уонна номохторун үөрэппитэ уонна тизмэлэринэн наардаан, икки тылын хомурунньук онгорбута. Онно олобуран, өс хоһооннорун үөскээбит төрдүн, собуруу дойдуну кытта сибээстээх түгэннэри ырытан, тизмэтин, поэтикатын арыян суруйбута уонна Ленинградка А.С. Пушкин аатынан литература институтун анал сэбиэтигэр ситиһиллээхтик көмүскээбитэ уонна учууталын кэнниттэн иккис киһинэн фольклорга учуонай аатын ылбыта. Ол үрдүк аатын олоҕун бүтэһик сылларыгар диэри чистээхтик сүкпүтэ, саха фольклористикатын таһымын үрдэтиигэ учууталыттан эстафетаны ылбыта. Маннай литература уонна фольклор холбоһуктаах секторын сайдыыта, онтон 1970 сылтан Саха сирин норуоттарын фольклорун секторын сэбиэдиссэйинэн айымньылаахтык үлэлээбитэ.

Норуот айымньытын хомуйууга үлэтэ

Фольклорист Николай Васильевич норуот айымньытын хомуйууга уонна үйэтиигэ учууталыттан Г.У. Эргистэн үгүскэ үөрэммитэ. Саха фольклористикатын аҕата норуот тылын айымньытын хомуйуу уталытыллыбат сорууда буоларын тоһоҕолоон бэлиэтирин мэлдьи санатара. Бэйэтэ аспирантураны бүтэрээт да, тутатына 1959 сыллаахха Красноярскайга Дьэһиэй сахаларын фольклордарын хомуйа эмиэ аспирантураны сана бүтэрбит М.С. Воронкины кытта уһун сындаһаннаах айанга аттамыттара. Оччолорго да, билигин да, Красноярскай уонна Тура куораттарынан Дьэһиэйгэ тийиллэрэ. Дьэһиэйдэр Бүлүү улуустарыттан бытанан тийэн олохсуйбут дьон хонууттара олохтоох эбэнкэлэри, хоту долганнары кытта ыал-күүс буолан, боотулу, чорду, өспөк аҕа уустарын тэнитэн, сахалыы, эбэнкили олохтоох, тонгустуйбут сахалар буолаллар. Кинилэр тылын уусуран айымньыларын хомуйууну аан бастаан киэнник хомуйууну саҕалаабыт чинчийээччинэн Н.В. Емельянов буолар. Онтон аргыһа М.С. Воронкин дьэһиэйдэр тылларын уратыларын үөрэппитэ, фольклор матырыйаалларын хомуйбута. Николай Васильевич маныха аан бастаан магнитофонунан устуу ньыматын туһаммыта уонна сурукка-бичиккэ таһааран, архыыпка сыа-сым курдук уурбута. Кэлин ол хомуйбут олонхолорун, ырыаларын-тойуктарын, остуоруйаларын түмэн, "Дьэһиэй фольклора" хомурунньугу бэлэмнээн таһаарбыта. Онон дьэһиэй сахаларын тылын айымньыларын маннай хомуйбут уон-

на научнай эргимтэҕэ киллэрбит фольклорист быһыгынан аата-суола наукаҕа бигэтик киирбитэ.

Онтон эһилигэр Ньурба-Сунтаар улуустарыгар фольклорнай экспедицияны салайан үлэлэппитэ. Г.М. Васильев, В.А. Семенов састааптаах бастагы этэрээт Сунтаар улуунунан сылдьан үлэлээбитэ. Кинилэр С.А. Зверев-Кыыл Уола, Даарыйа Чааркаанаба, М.З. Мартынов, А.П. Амвросьев репертуардарын сурукка-бичиккэ тиспиттэрэ. Онтон Н.В. Емельянов, П.Е. Ефремов Ньурба оройуонун нэһиликтэригэр сылдьыбыттара. Ордук Ньурба оччотооҕу баар олонхоһуттарын И.М. Харитонов-Саакырдаах, Н.Г. Тагров, С.В. Петров, Г.В. Дьяков, С.Т. Чочанов, В.Д. Егоров толоруларын сурукка-бичиккэ түһэрэн үйэтиги ытыллыбыта. Фольклорнай экспедиция кыттылаахтарыттан кини эрэ магнитофонунан устууну ыппыта. Оччотооҕу магнитофоннар билингги курдук буолбатахтар этэ. Илдьэ сылдьарга ыйааһыннара ыарахаттара, ленталара кылгас кэмгэ устарга аналлаахтара, ол үөһэ көстөрө да уустуга. Онно оччолорго олонхону толору устуу уустуктардааҕа. Ол да буоллар Николай Васильевичи олонхону магнитофонна устууну киллэрбит фольклорист быһыгынан сыаналыахха сөп. Ол курдук 1959 сыллаахха билииллээх олонхоһут И.Г. Тимофеев-Теплоухов Дьокуускай куоракка олонхоһуттар уонна норуот ырыаһыттарын семинардарыгар киирэ сырыттаҕына, "Кулун Куллуустуур" олонхотун устуубута да туоһулуур. Фольклорист П.Е. Ефремов фольклорнай экспедиция үлэтин туһунан бэртээхэй ыстатыыны суруйбута. Онно Николай Васильевич экспедиция салайааччытын уонна хомуйааччы быһыгытын толору сурулар.

Кэлин Н.В. Емельянов Уус-Алданга Бороҕонго тахса сылдьан, билииллээх олонхоһут Р.П. Алексеевы кытта анаан көрсүбүт уонна "Алаатыр Ала Туйгун" олонхону суруйа сылдьарын кытта билсбитэ. Олонхоһут икки эрэ үйэтинэн түмүктээри гыммытын, олонхону толору суруйан архыыпка туттарарын сүбэлээбит, наукаҕа туһалаах буолуобун санаппыт. Роман Петрович фольклорист сүбэтин ылын олонхо үһүс үйэтин "Тустуулаах Дьуруо Бөбөнү" толору суруйан ыппыта. Онно үс үйэлээх "Алаатыр Ала Туйгун" бухатыр толору сурулларыгар фольклорист үттээх-ааннаах тыла тирэх буолбута. Билигин бу олонхо 21 томнаах "Саха боотурдара" сизрийэҕэ толору үс кинигэнэн бэчээттэнэн тахан, наука эйгэтигэр киирдэ.

Н.В.Емельянов кэлин сааһыран фольклорнай экспедицияларга сылдьыбат буолбута. Ол эрэри сектор сэбиэдиссэйин быһыгынан сылын айы фольклор айымньыларын хомуйууга тускуллаах үлэни ыппыта. П.Н. Дмитриев В.П. Еремеев, В.В. Илларионов, С.Д. Мухомлева, Н.А. Дьяконова улуустарынан сылдьан, билингги фольклору хомуйбуттара. Итинэн улуустарга олоор кыраайы үөрэтээччилэри кытта сибээһи олохтоон, олохтоох фольклору хомуйууга болҕомтотун уурара. Ол курдук Н.Т. Степанов Ньурбаҕа, Г.Е. Федоров Сунтаарга, И.К. Васильев, Л.Ф. Николаев, Е.М. Николаев Бүлүүгэ, В.Р. Уломжинскай Мэнэ Хаҥаласка норуот талааннаахтарыттан, ордук сээркээн сэхэн-ныттэртэн былыргы сэхэннэри, кэпсээннэри хомуйбуттара. Кинилэр хомуйбут матырыйаалларын НА СО Саха сиринээҕи архыыбыгар туттараллара. Николай Тарасович Ньурба улуунун нэһиликтэринэн баай фольклору хомуйбута, төрүччүлэри онгорбута. Онно олобуран, "Ньурбакаан удьурдара" диэн кинигэни таһаарыппыт. Николай Васильевич редактордаабыта. Кэлин Чапманда литературнай музейин дириэктэрэ Т.Д. Сидорова Н.Т. Степанов "Аптаах тыл соноругар" диэн кинигэтин бэлэмнээн таһаарда. Онтон Г.Е. Федоров Институт фольклорнай экспедициятыгар сылдьан хомуйбут уонна бэйэтэ суруйбут сэхэннэрин, кэпсээннэрин, сизрин-туомун, суруйууларын эмиэ архыыпка туттарбытын түмэн, "Сэргэ төрдүгэр сэхэн", "Быһаарылаах өс хоһоонноро", "Соргулаах түөрэх", "Өбүгүлэригэр өлбөт-сүппэт үйэлээх үгэстэрэ", "Сунтаар фольклора" хомурунньуктары таһаарыппыт. Маныха Николай Васильевич норуот айымньытын хомуйууга ыраабы өтө көрөн үлэлээбитэ биһиги кэмнэрбитигэр кинигэлэринэн тахан үйэтиллэр, дьонго-сэргэҕэ иккистээн эргиллэллэр.

Киэн ааҕааччыга аналлаах таһаарылары өйөөбүтэ

Сэбиэскэй кэмгэ норуот айымньыларын бэчээттээн таһаарыы, киэн ааҕааччыга тиэрдии бэрт уустуктардаах, хаарчактаах этэ. Ол да буоллар учуонай, кыраайы үөрэтээччи И.Г. Березкинныын биригэр үлэлээн, бу хайысхаҕа маннайгы хардыны онгорбутун бэлиэтээн ааһар тоҕоостоох. Иван Георгьевич үйэтин сааһын тухары төрөөбүт кыраайы үөрэтинэн, дойдутун - уруккута Дьүпсүн улуунун, билинггинэн Уус-Алдан улуунун - былыргытын, билинггинин туһунан норуот айымньытын, сээркээн сэхэннэрин дьаныһан хомуйбута, Емельянов Ярославскай музейыгар үлэлиир сылларыгар номоххо киирбит Манчаары Баһылай туһунан номохтору кэрэхсээбитэ, архыып матырыйаалларын үөрэппитэ. Ол түмүгэр "Манчаары норуот номоҕор", итинэн "Сахалар былыргы сэхэннэрэ уонна кэпсээннэрэ" диэн кинигэлэри бэчээккэ бэлэмнээбитэ. Маныха фольклорист научнай редактор быһыгынан элбэхтик көмөлөспүтэ. Туох ханнык иннинэ кинигэлэр иһинээҕи тутууларын наардаан бэрээдэктээн биэрбитэ, хас биридии тизикс паспортнай дааннайдарын чуолкайдык уонна толорук биэрэри ирдээбитэ, текстологическай, историческай быһаарыылар баар буолалларыгар сүбэлээбитэ. И.Г. Березкин редактора туруорбут ирдэбиллэрин бэркэ кыһаллан, үтүө суобастаахтык онгорбута. Редактор бэйэтэ кинигэҕэ иккиэннэригэр хомурунньук ис хоһоонун уонна фольклор айымньыларын тексттэрэ олоҕу кытта сибээстэрин арыян, дьонунаннаах киири ыстатыылары суруйбута. Наука да эйгэтигэр, ааҕааччылар да, хомурунньуктары истинник ылыммыттар, үрдүктүк сыаналаабыттара. Дьэ, ол да иһин хомуйан онгороочуну Манчаары, "сир быта" диэн дьаралык ааты биэрбиттэрэ уонна иккиэн нууччалыы тылын таһаарыыга уонна өссө ордук киэн эйгэҕэ тийбитэ. Маныха Н.В. Емельянов консультант, редактор быһыгынан көмөтө тутунан да кэмнэммэт улахан өгөлөөх. Кинилэртэн тирэх ылан, норуот айымньытын жанрдарын хоһуордарын бэчээттээн таһаары уларыта тутуу сылларыгар киэнник ытыллар буолбута. Ол курдук, Ньурбаттан уус-уран самодельность бэтэрээнэ, норуот талааннааҕа С.С. Егоров "Төлкөлөөх түөрэх" диэн бэрт хоһоҕой кинигэ тахсыбыта. С.А. Зверев "Күрүлэс-күргүөм күннэргэ", "Туйор күмүт туһаайда", "Сарсын, сарсын сарсыарда", сэхэнныт Г.Я. Иванов "Хаҥаластан хааннаахтар", Н.И. Иванов-Куола Учуутал "Сээркээн сэхэннэр, үтүө үгэстэр", "Куола Учуутал аман өһө", И.Я. Иванов "Олоҕум олуктара" диэн кинигэлэр тахсыларыгар Николай Васильевич И.Г. Березкинныын биригэр айымньылаахтык үлэлээбиттэрэ, олук охсубуттара.

Олонхону сизрийэнэн таһаарыы

Н.В. Емельянов сектор сэбиэдиссэйинэн үлэлиир сылларыгар олонхону элбэх туомнаах сизрийэни таһаарар туһунан толкуйдур, хаста да институт уопсай муньаҕар, учуонай сэбиэскэ, НА СО Саха сиринээҕи филиалын Президиумун бэрэссэдээтигэр Н.В. Черскэйгэ тийэ туруорсубута туох да эпийэтэ суох хаалара. Биригэр алтыһар Алтайдар фольклористара С.С. Суразаков Аҕа дойду Улуу сэриитин кэнниттэн "Алтай баатырдар" диэн уон туомнаах серияны бэйэлэрин тылларынан таһаарыттарын хоһуордуура уонна биһиги кинилэр курдук таһаарыһытын баҕарара. Биир дойдуга, үөрэнээччигэ С.Д. Мухомлева Олонхо отделын сэбиэдиссэйэ буолбутугар өр сылларга ымы онгостубут санаатын олоххо киллэрээҕэ санаммыта. Светлана Дмитриевна эмиэ Ньурбаттан төрүттээх Н.А. Дьяконованы кытта Олонхо ассоциацияны тэрийиигэ үлэлэһэн барбыттара. Ассоциация биир соруунан Николай Васильевич туруорсубут "Саха боотурдарын" 21 туомнаах серия быһыгынан бэчээттээн таһаары буолбута. В.В. Илларионов, С.Д. Мухомлева, уонна биһиги кэпсэбиттэн эрдэ туораабыт, Ньурбаттан төрүттээх талааннаах Л.Н. Степанова серия

концепциятын, былаанын онгорбуттара. Олонхолоонун тарҕаммыт улуустарыттан биридди олонхону сүүмүрдээн, научнай таһаары ирдэбиллэрин тутуһан бэчээттээн таһаары көрүлүбүтэ. Ол гынан 2002 сылтан саҕалаан 2019 сылга диэри былааннаммыт туомнар тахсыбыттара. Туомнары бэлэмнээн таһаарыыга биһиги маннайгы президемент М.Е. Николаев, народнай депутат А.Н. Жирков көмөлөрө улахан. Онно биһиги көлүөнэ фольклористара Н.В. Емельянов баҕарыт баҕатын, туруорсубут туруорсуутун олоххо киллэрдит. Салгы бу бастын олонхолоуу тылбаастаан наука киэн эйгэтигэр киллэри сорууга туар.

Николай Васильевич олонхону бэчээттээн таһаарыыны киэнник көрөрө. Научнай киэн архыыбыгар 160-ча толору олонхо суруллан сытарын төһө кыалларынан бэчээттээн, киэн эйгэҕэ тарҕатары сүбэлиирэ. Маныха кини Амма аатырбыт олонхоһута Т.В. Захаров-Чээбий олонхотун "Ала Булкуну" В.Н. Васильев суруйбутун Э.К. Пекарская өссө революция иннигэр бэчээккэ бэлэмнээбитин архыыптан ылан туспа кинигэнэн таһаарыны тэрийбитэ. Маныха фольклорист Э.К. Пекарская бэчээккэ бэлэмнээбитигэр харах харатын курдук харыстабылаахтык сыһаннаспыта эрээри, тексти бэлэмнээһингэ хоһоонунан наардааһыны киллэрбитэ, эбии текстологическай быһаарыылары онгорбута уонна олонхоһут Чээбий туһунан анал ыстатыыны киллэрбитэ. Биһиги киниттэн үөрэнэн Дьүлэй нэһилиэгин баһылыга О.Д. Осипов көрүлээһининэн "Дьүлэй нэһилиэгин олонхоло" диэн ааттаан, туспа кинигэни таһааран турабыт. Маныха учууталыт Н.В. Емельянов холобурун туһаммыппыт. Николай Васильевич сектор үлэтигэрэ бары биригэр кыттыһан, куолаан үлэлиирбитин ирдиирэ. Ол да иһин Светлана Дмитриевна сектор сэбиэдиссэйинэн үлэлиир сылларыгар учуула сүбэтин кытаанахтык тутуһара, биһигиттэн ирдиирэ. Ол түмүгэр, Хаҥалас олонхоһута И.Е. Кардашевскай олонхотун бэчээккэ бэлэмнииргэ сектор элэр үлэтигэрэ биһигини кытта тэнгэ магнитофонна устууга, сурукка-бичиккэ таһаарыыга, бэчээккэ бэлэмнээһингэ кассеталарынан үлэстэн үлэлээбиппит, мин кинилэр расшифровкалаабыттарын хос истэн редакциялаабытым. Куолаан үлэлээһин таһаарылаах буоларын итэҕэйэн турабын.

С.Д. Мухомлева, Л.Ф. Рожина ойууттарга аналлаах хомурунньугу бэчээккэ бэлэмнээбиттэрэ. Дингэ биир кинигэнэн таһаарыахха баар этэ да, үс дьобус кинигэнэн таһаарыттара. Сыаллара-сорууктара элбэх экземплярларын кыра-кыра бэчээттээн таһааран, харчы киллэри уонна онтон үптээн атын кинигэлэри таһаары этэ. Николай Васильевич ойууттар тустарынан архыыпка баар матырыйаалларын хомурунньук таһаары утарбатаҕа, эрдээктэр буоларга сөбүлэспитэ. Ол эрэри фольклор айымньыларын коммерческай таһаары табыллыбатын, соччо үбү киллэрэргит саарбах диэн сэрэппитэ. Хомурунньук 15 тыһыынча экземплярларын тахсыбыта да, оннук тоҕо-хоро атыыга барбата-

Фольклорист Эргис үөрэнээччитэ

ба, билигин да, онно-манна дэлэй сытарын көрөбүн. Кыргызтар кэлин ити бырайыактарынан салгыы дьарыктамматахтара. Улуулар, нэһиликтэр бэйэлэрэ спонсордаахтарына олонхолору, ырыалары-тойуктары таһаарар буолбуппут. Онон аксакалбыт сэрэтиитэ сөптөөбүн олох бэйэтэ көрдөрбүтэ. Ол сиринэн аан бастаан Муома олонхоһута Д.М. Слепцов "Көтөр Мүлгүн" олонхотун сиэнэ, герой-ийэ Е.Е. Никулина оҕолорунан, сиэннэринэн спонсордаан дьобус кинигэни таһааралларыгар көмөлөспүпүт. Онтон Таатта Дүлэй нэһилигин олонхоһута И.Е. Оҕочуйаарап "Оҕо Дугуйдаах" олонхотун дуоҕабар быһыгынан үбүлээн таһаарарбыта. Кинитэн холобур ылан, Чурапчы Хатылы нэһилигин баһылыга В.В. Ершов биер дойдудаахтарына М.И. Белых "Ала Хотобой", А.Н. Кривошапкин "Хара Дьоруо аттаах Хара Ньургун Боотур" олонхолорун бэчээккэ бэлэмнээн таһаарарбытын көбүлээбитэ. Ньурба Хатыы нэһилигин дьаһалтата СӨ култууратын үтүөлээх үлэһитэ И.Я. Танхаров көбүлээһининэн аатырбыт олонхоһут И.М. Харитонов-Саакырдаах Дьуона "Кулдус Бөбө" олонхотун спонсордаан таһаарарбыта. Онтон кэлин, Олонхо ыһахтара тэррилэн ытыллалларынан сибээстээн, улуулар, нэһиликтэр, биридиилээн дьонор үбүлээһиннэринэн бэрт элбэх олонхо күн сириг көрдө. Маныха Н.В. Емельянов маннайгы хардылары онгорбутугар сүбэтэ-амата, норуот күүһүн таба туһанарбытыгар көбүлээбитэ үтүө түмүктэрдээх буолла.

Академической таһаарыларга үлэлэспитэ

Учуутала Г.У. Эргис фольклор айымньыларын академической таһаарыга ураты болдомтотун хатыра уонна бу хайысхада "Ньургун Боотур Стремительный", "Исторические предания и рассказы", "Якутские сказки" дьон нууччалы тылбаастаах, дьонуннаах кириги ыстатыйа-лаах, быһаарылардаах кинигэлэри бэлэмнээн таһаарбыта наука эйгэтигэр киэн биһирэбили ылбыта. К.Г. Оросин суруйбут "Дьулуруйар Ньургун Боотур" олонхотун академической бэчээттээн таһааран саха фольклористарыттан бастакынан научнай дакылаатынан филологической наука кандидата буолбута. Георгий Устинович үөрэнээччитигэн эмиз өс хоһооннорун жанр быһытынан чинчийэргэр аан бастаан академической таһаарыга таһаарыны бэлэмнээн таһаарыгар соруудаабыта. Дьэ ол иһин саха өһүн хоһооннорун тематической өттүнэн наардаан, нууччалы тылбаастаан, хоумурунньук бэлэмнээн таһаарбыта. Ол эрэ кэтинтэн кандидатский диссертациятын ситиһилээхтик көмүскээбитэ. Онуоха учуутала улаханньык махтанымта уонна бэйэтэ бэчээккэ бэлэмнээн испит "Саха народнай ырыаларын" түөрт туомунан таһаарарга бэлэмнэбит былаан проспектин маннайгы үөрэнээччитигэр итэҕэйбитэ. Н.В. Емельянов салалтатынан саха фольклористара хас да сыл дьаныардаахтык үлэлээн, үс туому бэлэмнээн таһаарытара. П.Е. Ефремов, С.П. Ойунская, А.А. Билюкина норуот ырыаларын тылбаастаабытара, комментарийдары суруйбуттара. Төрдүс туомунан тойуктары С.П. Ойунская бэйэтэ моой ылан бэлэмнээн таһаарбыта, Н.В. Емельянов редактордаабыта. Ол эрэри норуот ырыаларыгар кириги ыстатыйа суруллубата. Маныха фольклоры вербальной уонна музыкальной өттүнэн тэнгэ тутан суруйар исписэлини наада буолбута. Оччолорго да, билигин да иккиэннэрин тэнгэ тутан чинчийэр, үөрэтэр учуонай үөскүү илик. Ол да иһин билигин да "Памятники фольклора народов Сибири и Дальнего Востока" серияда тахсыахтаах норуот ырыалара өссө да бэлэмнэнэ иликтэр.

Николай Васильевич фольклор секторын сэбиэдиссыйын быһытынан "Фольклор народов Сибири и Дальнего Востока" серия тахсытыгар уһулучу оруоллаабын бэлиэтээн аһар наада. 1977 с. саха фольклористара "Эпическое творчество народов Сибири и Дальнего Востока" дьон Бүтүн Сојууустаабы конференцияны тэрийэн ытыгар ситиспиттэрэ. Маныха Николай Васильевич сайааҕаччы быһытынан конференция ытыллыахтаах концепциятын, сыалын соруугун фольклор секторыгар,

институтка, онтон да үрдүк таһымна дьонуннаахтык туруорсубута. Конференция эпизот сэкирэтээринэн В.Т. Петрову анаабыта. Василий Тимофеевич, улууска уонна обкомолга салайар үлэбэ үлэлээбит буолан, тэрээһин үлэни бэркэ тэрийбитэ. Баартыйа обкомун култуурага отделин сэбиэдиссыйэ М.П. Габышев конференция тэрээһинигэр олус көмөлөспүтэ. Онон бэс ыйын бастакы аһаарыгар Бүтүн Сојууустаабы конференция үрдүк тэрээһиннээхтик тэриллибитэ. Оччолорго Сојууска кизгник биллэр эпосоведтар Б.Н. Путилов, Е.М. Мелетинский, В.М. Гацак, Х.Х. Кер-Оглы, Сибиир фольклористара С.С. Суразаков, А.И. Уланов, В.Г. Воскобойников о.д.а. баалара. Бурят учуонайдара В.Ц. Найдаков, М.И. Тулохонов Сибиир уонна Уһук Илин норуоттар фольклордарын икки тылыннан академической таһаары боппуруоһун туруорсубуттара уонна конференция уурааҕар киллэртэрибитэ.

Ол кэтинтэн ССРС НА член-корреспондента буолбут А.Н. Соктоев конференция ылыммыт уураабын толорууга ылыһан үлэлээбитэ. Кини хаста да Саха сирингэр кэлэ сылдыбыта, серия тахсытынан боппуруостарын фольклор секторыгар, институтка уонна филиал салалтатыгар туруорсубута. Улан-Удэбэ, Горнай Алтайга, Новосибирскайга семинарлар, конференциялар, төгүрүк остуоллар тэррилэн ытыллыбытара. Онон Сибиир уонна Уһук Илин норуоттарын фольклордарын таһаары боппуруостара көрүлүбүттэрэ. Уопсайа 60 туомнаах, билингви фольклор турутун бары өттүнэн көрдөрөр туом буолуохтааҕа бэлиэтэммитэ. Урукку академической таһаарылартан саамай уратыта хас биридии туом музыкаведческой ыстатыйа-лаах, нуоталаах уонна компакт-дисккэлээх буолуохтааҕа ыйыллыбыта.

Маныха Саха сирин фольклористара Н.В. Емельянов салалтатынан көхтөөхтүк кыттыбытара. Саха фольклоругар 6 туом, эбэнги, эбээн фольклоругар үстүү, юкагир, долган фольклоругар биридии туому таһаарарга сөбүлэһи ылыллыбыта. Ол аата серия түөрт гыммыт бириин Саха сирин фольклористара бэлэмнээн таһааралларыгар былаанна көрүлүбүтэ. Маны Саха сирин норуоттарын фольклорун сэбиэдиссыйэ Н.В. Емельянов сүрүннэспитэ уонна былааннаспыта. Академик А.П. Дерябинко баһылыктаах кылаабынай редколлегия тэриллибитэ, кини састаабыгар Николай Васильевич киллэриллибитэ. Кэлин Ньурбаттан төрүттээх улахан учуонай, этнограф уонна фольклорист Н.А. Алексеев кылаабынай редакторы солбуйааччынан аһамыта.

Николай Васильевич, сектор үлэһиттэрин кытта сүбэлэһэн баран, серияга икки олонхо, итиэннэ сэлэһинэн айымньы, сир-туом тойуктара, остуоруйалар, ырыалар кириэстээхтэрин уонна онно кимнээх үлэлиэхтээхтэрин быһаарбыта. Хара маннайгыттан туомнары бэлэмнэһин бары кыттыгыс үлэлэрит буолалларын уонна онуоха кимнээх эпизиттээх буолалларын аттаран туруорбута. Бу кэмгэ олонхо сюжеттарын наардаан суруйа сылдыар буолан, Уус Алдан олонхоһута Н.П. Бурнашев "Кыыс Дэбэлийэ" олонхотун бэйэтэ талан ылбыта уонна биһиги, эдэрлэр, олонхону бэчээккэ бэлэмнэһингэ үлэлэһэн барбыппыт. Онтон В.О. Каратаев "Модун Эр Соботох" олонхотун бэчээттиргэ мин этии киллэрбиһин өйөөбүтэ. Ол эрэри маннай В.П. Еремеевтин суруйбут текст кылгас уонна маннайгы үлэһитин бүтэртэ. Дьэ, ол иһин миһинг иккиһин командировкалаан, толору билингви фольклористика ирдэбиллэринэн устууну тэрийбитэ. Ол аата олонхоһут истээччилэр иннилэригэр толорууун ситиспиттэ. Кинилэр ханна олонхоһууларын, тэптэрэн бизрэлэрин, сынныанар кэмигэр туох дьон кэлсээлэрин барытын магнитофонга устан ылыахтаах этибит. Усуһун Николай Васильевич тус бэйэтэ кыттан, Холбохутаах фольклорнай экспедиция үлэтин кэмигэр үрдүк кылаастаах "Нагро" магнитофонга устубуттара. Кэлин Николай Васильевичтын олонхо кинигэнин таһаарыгар, бу үс устууга олобуран, кириги ыстатыйа суруйан турабыт. Атын да туомнары бэлэмнээһингэ кини редактор уонна тылбаастык быһытынан илиитин араарбакка үлэлээбитэ.

Итиэннэ Николай Васильевич, редколлегия чилиэнэ буоларын быһытынан, Сибиир норуоттарын фольклордарын туомнары бэчээккэ бигэргэтиигэ хайаан да кыт-

тыһара, сүбэ-ама буолара. Ордук шордар эпостарын бэчээккэ бигэргэтэргэ улахан мөккүөр буолбута. Профессор Чудояков фольклор тизикстэрин уларытар-тэлэригэр, тылбаастырыгар уустаан-ураннаан, тупсаран биэрэр эбит этэ. Ону идэтигит фольклористар сөбүлээбэттэрэ. Николай Васильевич киниэхэ сүбэ-ама буолбута. Ол түмүгэр, бэртээхэй туом буолан тахсыбыта. Бурят фольклористара М.И. Тулохоновы, С.Б. Бардаханованы, алтай профессора С.С. Суразаковы, хакас фольклориста П.А. Трояковы кытта доҕордуу сыһыаннааҕа, киниттэн сүбэ-ама ылаллар этэ.

Москва учуонайдара В.М. Гацак, Ю.И. Смирнов, С.Ю. Неклюдов, аан дойдуга биллэр эпосовед Б.Н. Путилов Николай Васильевичи улаханньык ытыктыылара, научнай үлэтигэр редактор буолаллар этэ. Кини салалтатынан биһиги, саха фольклористара, былааннаммат алта туому отчуот быһытынан бүтэриппит. Олортон бизс туома тахсыбыта, арай биер туом "Саха народнай ырыалара" тахса илик. Аксакалбыт туомнары түргэн тэтимнээхтик бэчээккэ бэлэмнири тизтээтэрэ, үп-харчы көстөрүнэн таһааран иһиэххэ диирэ. Ол да иһин атыттардааҕар ылыммыт былаанмытын кыл мүчүү толоро сыспыппыт.

Серия туомнарын бэлэмнээн таһаарыга концепциятын былааннаан оноруу иһин авторскай кэлэктийби наукага Россия Государственной бириэмийэбэ түһэри буолбута. Онуоха бу улахан бириэмийэбэ туомнар тахсыыларын концепциятын хара маннайгыттан торумнаспыттар РНА член-корреспондентара А.Б. Соктоев, В.М. Гацак, НА СО Филология институтун научнай сотрудниктара Н.А. Алексеев, Н. Кузьмина, С.П. Рожнова, Бурятиятан М.И. Тулохонов, Саха сириттэн Н.В. Емельянов, А.Н. Мыреева түһэриллибиттэрэ. Ол эрэри Николай Васильевич олохтон туораан, ити бириэмийэни ылбата. Кини төһө да наука эйгэтигэр үйэ аһаара айымньылаахтык үлэлээтэр, Саха сирин наараадыттар тиксикэбэккэ хаалбыта. Биер дойдудааҕа В.М. Никифоров сектор сэбиэдиссыйинэн үлэһи сылдьан, үс төгүл наука үтүөлээх диэйтэлин аатын бэрдээрэри түһэрэ сылдыбыта да, институт дириэктэрэ араас матыыбынан дьыаланы таннары дапсыан испитэ. Онон Николай Васильевич туох да наараадата суох Орто туруу бараан дойдуттан бараахтаабыта.

Н.В. Емельянов — эпосовед

Н.В. Емельянов кандидатский диссертациятын өс хоһоонноругар ситиһилээхтик көмүскээн баран, олонхону үөрэтиигэ олохтоохтук ылсан үлэлээбитэ. Эпосовед И.В. Пухов олонхо дьүһүлгэннэрин үөрэпит буоллабына, саха олонхотун сюжеттары үөрэтиигэ ааспыт үйэ сэттэ уонус сылларын олохун анаабыта. НА СО Научнай кириин архыыбыгар уопсайа 160 толору олонхо суруллан уурулла сытар. Ол иһигэр революция иннигэр И.А. Худяков, Э.К. Пекарский, С.В. Ястремский, В.Н. Васильев у.д.а. олонхону сурукка-бичиккэ түһэрэн бэчээттээбиттэрэ, итиэннэ кэлин магнитофонунан устуулар бааллар. Дьэ, маны барытын бэчээттээн таһаары ханан да кыаллыбата биллэр. Ол иһин Николай Васильевич аан маннай архыыпка баар олонхолору кылгас ис хоһооннорун суруйууну саҕалаабыта. Маныха архыып сэбиэдиссыйэ А.Л. Новгородова, тыл секторын лаборана В.Д. Кривошапкина, кэлин фольклор секторын үлэһитэ Л.Ф. Рожина олонхолоор сюжеттарын сахалыы тылыннан суруйан биэрбиттэрэ.

Эпосовед 75 олонхо текстэрин аһаан, үөрэтэн, чинчийэн баран, үс сүрүн бөлөххө наараабыта: Орто дойдуну ураанхай сахалар олохтоонуннара (1-16); ураанхай сахалар аһа уустарын туһунан олонхолоор (17-49); айыы аймахтарын араҕаччылыгы, күн улуустарын көмүскүүр бухатырлар тустарынан олонхолоор (50-75). Учуонай хас биридии бөлөх эмиз хас да группага арахсалларын, саха олонхотун баай ис хоһоонун биридии олонхолоорунан арыян көрдөрбүтэ.

Николай Васильевич 1980 сыллаахха "Наука" издательствоҕа монография быһытынан таһаарарбыта. Саха олонхотун сюжеттарын баай ис хоһооно, эргэлгэ матыыптара, бухатырлар сырыылара, айаннара, күөн көрсүүлэрэ, охсуһуулары, үөһэ, орто, аллараа дойдун дьонун сыһыаннаһы-

лара арыллан көрдөрүлүбүттэрэ. Атын дойдун эпосоведтара бу сюжеттарынан сирдэтэн, бэйэлэрин эпостарын тэннээн көрөн үөрэтиигэ бэртээхэй ыйынньык быһытынан туттуохтарын сөп. Николай Васильевич биһиэхэ мэлдьи хайа баҕарар научнай үлэ, ыстатыйа да буоллун диригник толкуйдаммат наардаһыннаах буолуохтаабын такайара уонна олонхо сюжеттарын наараабыта кини салгыы олонхону диригник ырытарыгар олук охсубута. Ол курдук бу наарааһынна олобуран үс монографияны олонхо сюжеттарыгар суруйан хаалларбыта.

Н.В. Емельянов маннайгы бөлөххө кириэр олонхолоор сюжеттарын ырытан, "Ранние типы сюжетов якутских олонхо" дьон ааттаан, 1983 сыллаахха иккис кинигэ суруйан таһаарбыта. Бу кинигэтигэр кини үс бөлөххө "Үрүг Айыы Тойон ыччаттарын Орто Дойдуга олохтоонун", "Орто дойдуну айыы аймахтарын туоратыллыбыт ыччаттарын олохсугуу" уонна "Дьахтар бухатырлар - Орто дойдун маннайгы олохтоохторо" дьон наарадан олонхо сюжеттарын ырыппыта. Маныха учуонай сүрүн санаата бу олонхолоор сюжеттарыгар матриархат былааһа патриархатка баһыйтаран, эр киһи баһылааһына көрдөрүллөр эбит.

Иккис бөлөххө эпосовед олонхо сюжеттарыгар Орто дойдуга үөскээбит соботох бухатырлар олохторо, охсуһуулары, кыайыылара-хотуулары, аһа уһун тэниитилэрэ сүрүн миэстэни ылар дьон быйар. Ол эрэри хас биридии олонхо бэйэтэ туспа сюжеттаах, идеянай-тематической ис хоһоонноох буоларын бэлиэтир. Удабан дьахталлар бухатырларга сүбэлэрэ-амалара, эрдэттэн туох буолуохтаабын ыйан биэрэллэрэ олонхолоор сюжеттарыгар кирибиттэрин, киһи-аймах эрдэттэн сыһыаннаһыларын арыян көрдөрүллөрүн бэлиэтир. Эпосовед иккис бөлөххө баар подгруппаларга аһа уһун баһылыктарын Орто дойдун олохтоохторун олохторун, кинилэр ураанхай саха уһуан-тэниитин, үөскээн иһэлэрин туһугар сырыылара-айаннара, абааһы бухатырларын кытта кирисиилэрэ, мүчүргэннээх түгэннэрэ кэпсэнэрин 1990 с. тахсыбыт үһүс кинигэтигэр арыян көрдөрбүтэ.

Үһүс бөлөххө учуонай айыы аймаһын уонна ураанхай саханы көмүскээччилэр сюжеттарын үс суолга наарадан ырыппыта. Онуоха Орто дойдун бухатырларга, Үөһэ дойдуттан Орто дойдуга түһэриллибиттэр уонна дьахтар бухатырлар дьон арааран сюжеттарын чинчийбитэ. Хомойох иһин, төрдүс кинигэ "Сюжеты олонхо о защитниках племени айыы" кини анаара дойдуга аттамматын кэннэ 2000 сылга Новосибирскайга "Наука" издательствоҕа тахсыбыта. Ол аата Н.В. Емельянов ангардас олонхо сюжеттарыгар бэйэ-бэйэлэрин ситэрсэн биэрэр түөрт монографияны суруйан норуотугар бэлэхтээбитэ. Кини биер тизмэни бары өттүтэн кизгник чинчийэн ырытыы, үөрэтии холобурун көрдөрбүтэ. Кини научнай үлэһитин фольклористика эйгэтигэр биллэр Б.Н. Путилов, С.Ю. Неклюдов эпизиттир редактор буолбуттара таһымын үрдэтэллэр.

Николай Васильевич олонхо сюжеттарын аһаан үөрэтиигэ улахан научнай суолталаах. Олонхо үөскээн, сайдан иһитин исторической этаптарын аһааран көрөргө олук охсубуттара. Саха омук этнос быһытынан үөскээн тахсарыгар бэйэтин аһаан, дьылбатын үөһэни айыылары кытта сибээстээбитэ. Дьэ, ол иһин арбаһыттан тэһиннээх айыы аймаһын, көхсүттэн тэһиннээх күн улууһун киһитинэн аһаан, ураанхай саха Орто дойдуга уһуан-тэниитин иһиитэ олонхо кэпсэнэрин кини сюжеттарынан быһаарбыта. Саха омук бэйэтин киһи быһытынан билиитин (этноческой самосознаниятын) кытта сибээстээбитэ. Олонхо жанр быһытынан сайдыытын, исторической кэрдиис кэмнэрин аһа уустарынан олоруу кэмин, кини идеологиятын кытта сибээстээгин олохтоохтук быһаарбыта. Онон эпосовед саха фольклористарыттан бастакынан олонхо наука доктторын аһаан ылбыта. Кини бу дьонуннаах үлэтин эпосоведтар кэрэхсээбиттэрэ. Ол курдук бурят, алтай эпосоведтара бэйэлэрин норуоттарын эпостарын сюжеттарын, Н.В. Емельянов наарааһынны туһанан, ыйынньык онгорбуттара. Онтон туюк профессора Метин Эргун саха учуонайын үлэтин тылбаастаан туспа кинигэни та-

— Умнулубат ааттар —

Саха фольклористикатын аксакала, фольклорист Эргис үөрэнээччитэ

(Бүтүүтэ. Иинэ 6-7 стр.)

наарбыта. Онон Николай Васильевич научнай үлэтинэн аан дойду таһымнаах эпосовед буолар.

Научнай кадрдары бэлэмнээһингэ үлэтэ

Н.В. Емельянов фольклор секторын сэбиэдиссэйинэн ананарыттан эдэрлэри кытта үлэлэнэн барбыта. Учуутала Г.У. Эргис аспираннарын П.Е. Ефремовы, С.П. Ойунскайаны, төһө да диссертацияларын ситэрбэтэхтэрин үрдүнэн, секторга үлэбэ ылан, "Саха народнай ырыалара" туомнарын бэлэмнээһингэ үлэлэппитэ. Эдэр фольклористар маннайгы сүрэхтэниини этэнгэ ааспыттара, фольклор айымньыларын бэлэмнээн таһаарыыга уонна тылбаастааһынга учууталларын элбэххэ үөрэммиттэрэ. Кинилэр иккиэн нуучча тылын саха оскуолаларыгар үөрэтти идэтин ылбыт буоланнар, фольклор тизкистэрин тылбаастааһынга идэтиэн барбыттар. Ол кэлин ордук "Фольклор народов Сибири и Дальнего Востока" серияба саха туомнарын бэлэмнээн таһаарарбытыгар сүрүн күүс буолбуттара. Серия нууччалыгы тылбаастаах редактор С.П. Рожнова кинилэри мэлдьи үчүгэй тылбаастыттар диэн хайгыр буолара.

Николай Васильевич фольклорга аспирантураны арыыбыта уонна В.Т. Петрову, Өлүөхүмүбэ хомсомул райкомун маннайгы сэкирэтээринэн үлэли сылдьар, СГУ саха салаатын бүтэрбит, үөрэххэ дьобурдаах эдэр киһини, аспирантураба ылбыта. Василий Тимофеевич фольклор уонна литература алтыһытыгар ситиһилээхтик үлээбитэ. Кандидатскай да, докторскай да диссертациятын секторга үлэли-үлэли суруйан, оччотооҕу Сэбиэскэй Союуска биллэр литературовед уонна фольклорист буолбута. Салгы айымньылаахтык үлэлиэ эбитэ буолуо да, бизс уонун туолаат да, ыарахан ырыгыга ыалдьан, Орто дойдуттан букатыннаахтык барбыта. Николай Васильевич талааннаах үөрэнээччитэ уонна туйабын хатарыахтаах киһитэ эрдэ биһиги кэксэбиттэн барбытыттан улаханнаах хараастыбыта. Василий Тимофеевич институт да иһинэн үлэлээн үрдүк теоретическай таһымнаах үлэлэри суруйуоха сөбүн дакаастаабыта. Ол иһин эбитэ буолуо, миигин ханна да ыппакка, НА СО Саха сиригээби филиалын (билингинэн Научнай киин) аспирантурагыгар үөрэххэ ылбыта уонна бэйэтэ научнай салайааччы буолбута. Кини мин устудуон эрдэхпиттэн олонхоһуттар тустарынан кэрэхсээн дьарыктанарбын билэр буолан, кинилэр тустарынан кандидатскай диссертация суруйарбын утарбата. Николай Васильевичтыын былаан-проспектытын былааннаабыппыт уонна: "Тугу саныргын суруйан ис, кылаабынайа, олонхоһуттар тустарынан матырыйааллары кытаатан архыпттан да, олонхоһуттардан бэйэлэригэр ыйыталаһан хомуй", - диэбитэ. Ол гынан аспирантурам бүтэһик сылыгар диссертациям харатын суруйан бүтэрбитим, онон балаһаннаах быһытынан, фольклор секторыгар үлэбэ хаалбытым.

Научнай салайааччы бэйэтин оннугар конференцияларга, муннахтарга, араас тэрээһиннэргэ миигин анһан иһэрэ. Ол курдук аспирантураны бүтэрэр сылбар 1978 с. Калмыкияга эпоска аналаах конференцияга ыппыта. Онон тийэн И.В. Пухову, Казахстан учуонайдарын О.Б. Бердибаевы, Б.У. Уахатовы, калмык эдэр фольклористара Н.Ц. Биткееви, Б.С. Оконовы уо.д.а. кытта билсипитим кандидатскай диссертациятын ситэрэрбэр уонна көмүскүүрбэр туһалаах буолбута. Онон аан дойдуга биллэр эпосоведка Б.Н. Путилова консультацияга ыта сылдьыбыта. Борис Николаевич, төһө да солото суох буоллар, Николай Васильевичи убаастыра бэрт буолан, мин диссертациятын ылан, уонча күн көрбүтэ уонна олус туһалаах сүбэлэри биэрбитэ. Кэлин Б.Н. Путилов "Эпическое сказительство" диэн аан дойду эпоһы толорооччулар тустарынан үлэтигэр миигиттэн 17 төгүл сыылка онорбут этэ. Ол аата син наадалаабы, туһалаабы үлэлээтэбим диэн астына саныбын. Научнай салайааччы мин учуонай буоларбар киэн суо-

лу арыыбыта дии саныбын. Кини мэлдьи: "Киэн сирдэринэн сылдьан, улахан наука дьонун кытта билсэхтээххит", - диирэ.

Ол да иһин эбитэ буолуо, кэлин институтка аспирантураба кирибиттэри Ю.Н. Дьяконованы, С.Д. Мухоплеваны, В.М. Никифоровы Ленинград, Москва куорат академическай институттарыгар тус сыллаах миэстэлэри ылан, үөрэттэрэ ыппыта. Кинилэр үһүн Сэбиэскэй Союуска биллэр фольклористар Выходцев, Х.К. Кер-Оглы, В.М. Гацак салалталарынан кандидатскай диссертацияларын суруйан, наука кандидатын аатын ылбытара уонна дойдугуларга эргиллэн кэлэн айымньылаахтык үлэлээбиттэрэ.

Кэлин Николай Васильевич, сааһыран даҕаны уонна ыалдьар буолан, аспираннары кытта үлэни мизэхэ итэбэйбитэ. Төһө да университетка үлэлээтэрбин, наука доктору буоларым быһытынан, мин салайар бырааптаабым. Ол иһин А.А. Кузьмина, А.Н. Данилова, Н.А. Оросина үлэлэрин мин салайбытым, кинилэр билигин институтка фольклор эйгэтигэр таһаарылаахтык үлэли сылдьаллар. Университет аспирантурагыгар Л.П. Герасимова, В.А. Ноговицын, О.Н. Дмитриева кэтэхтэн миэхэ үөрэммиттэрэ уонна Улан-Удэ куоракка кандидатскай диссертацияларын көмүскээбиттэрэ. Николай Васильевич Г.У. Эргис төрүтэбит фольклористикага оскуолата баар диэн бэркэ үөрэр уонна астынар этэ. Кини фольклору үөрэтээччилэр салгыы үүнэн-сайдан иһиэхтэрин бэркэ бабарара. Кини баҕа санаатын күүһүм кыайарынан толордум дии саныбын. Билигин миэхэ магистратурага үөрэммит Нурба Дьийкэндэтигэр төрүттээх М.Т. Сатанар (Байыастар сиэннэрэ) олонхо мифологиятыгар кандидатскай диссертациятын суруйан көмүскүүрү бэлэмнэнэр. Билигин да фольклорга кандидатскай диссертациятын фольклористикага суруйуон баҕалаах элбэх. Нурбаттан Айыына Чөлгөн магистратурага үөрэнэ сылдьар, олонхо мифологиятыгар тиэмэ ылан үлэлээн эрэр. Хайы-сах собурууну научнай сурунаалларга хас да кэрэхсэбиллээх ыстатыйаны суруйан бэчээттэттэ. Ол аата Г.У. Эргис, Н.В. Емельянов оскуолалара салгы сайдар, наука эйгэтигэр биллэр-көстөр суолу хаалларыахтарыгар эрэл улахан.

Норуот айымньытын киэн эйгэбэ таһаары

Н.В. Емельянов сүрүн үлэтинэн-хамнаһынан академическай таһымнаах учуонай буоларын үрдүк таһымнаах научнай үлэлэринэн көрдөрбүтэ. Дэлэбэ даҕаны, Турция билиилээх фольклориста Метин Эргун кини олонхо сюжетыгар аналаах монографиятын турук тылыгар тылбаастыа дуо? Маннык чизэскэ-бочуокка, чаччы, улахан таһымнаах учуонай тиксэрэ биллэр.

Николай Васильевич фольклор секторын сэбиэдиссэйинэн үлэлиир сылларыгар учууталыттан Г.У. Эргистэн холобур ылан, Өрөспүүбүлүкэтээби норуот айымньытын Дьийэтэ ыттар тэрээһиннэригэр консультант, жюри чилиэнин быһытынан кыттыһан барбыта. Кини сектор сэбиэдиссэйи-

нэн анаанаатын кытта, өрөспүүбүлүкэтээби фольклор фестиваллара зоналарынан тэриллэр буолбуттара. Онон сэбиэдиссэй бэйэтэ уонна сектор үлэһиттэрэ С.П. Ойунскай, П.Е. Ефремов, П.Н. Дмитриев, В.П. Еремеев, кэлин биһиги, эдэрлэр, жюри саастаабыгар үлэлэнэн барбыппыт. Оноуоха улуустар бэлэмнээн аҕалыт кэнсиэртэрин магнитофонунан уонна кинокамеранан (кэлин видеонан) устан ыларга соруудахтыыра. Нурбаттан төрүттээх фольклорист В.П. Еремеев фольклор фестивалын кэнсиэртэрин олус кыһанан туран магнитофонна устубута уонна паспорттан кимнээх толорбуттарын ыраас, чуолкай бучарынан суруйан сааһылаан уурбута сектор фонотекагыгар харалла сэтталлар. Василий Петрович магнитофонунан устууга уонна харайыыга улахан маастар этэ. Кини билигин Гуманитарнай институт фонотекатын сааһылаан сурунаалга испииһэгинэн киллэрбит 70-80-с сыллардаагы фольклорнай экспедиция матырыйаалларын даҕаны, фестивалларга, кункурустарга оччотооҕу норуот ырыаһытара ыллаабытара-туойбуттара илэ куоластара үйэтитиллэбиттэрэ.

Онтон 80-90 сылларга Норуот тылын айымньытын үлэһиттэрэ Н.С. Толбонова, Е.Е. Варламова олонхоһуттар күннэрин, киһэлэрин тэрийэн ытталларыгар Николай Васильевичи уонна фольклор секторын үлэһиттэрин кытта сүбэлэллэрэ, мэлдьи муннахтарга сылдьаллара. Надежда Семеновна Петр Никифорович Дмитриевы "Үрдүгүнэн көтөр мохсоролум" диэн этэн, сектор муннабаар улахан күлүү буолбутаах. Николай Васильевич хайдах тэрийээн ытыллыахтаабын, балаһаннаатын онорорго сүбэлиирэ, кимнээх кыттыахтаахтарын чуолкайдыра. Бэйэтэ маннай кирири тылы үттээн-ааннаан этэрэ, жюригэ председател быһытынан ололорбута. Оччолорго Үөһэ Бүлүүттэн К.Н. Никифоров, Дьобукуускайтан Н.К. Шамаев, Н.И. Сафонов, В.Д. Данилов, Горнайтан С.И. Алексеев, Н.М. Тарасов, Нурбаттан С.С. Егоров, Сунтаартан Е.Г. Евсеев, Намтан В.Н. Попов, Урус Алдантан Л.П. Новгодин, Өлүөхүмэттэн А.Е. Соловьев, Дьааныттан төрүттээх Д.А. Томская, Бүлүүттэн В.О. Каратаев, А.С. Васильев уо.д.а. кыттыны ылбытара. Николай Васильевич кинилэри кытта уу сахалы суругутук кэпсэтэрэ, талааннарын хайгыра, соробор сүбэлиирэ. Ол биһиэхэ, эдэрлэргэ, үтүө холобур буолара. Биир бэйэм учууталыттан элбэххэ үөрэммитим. Д.А. Томскаяны, В.О. Каратаевы секторга ынгыран олонхоторо, санааларын өрө көтөбөрө. Оноуоха атын да сектор үлэһиттэрэ кириэн сэргээн истэллэрэ. Профессор Ф.Г. Сафронов: "Билигин да олонхоһуттар бааллар эбит дуу?" - диэн бэркэ сөхпүтүн өйдүүбүн. Николай Васильевич ааспыт үйэ 80-с сылларыгар олонхолоһуону сөргүтүүгэ культура үлэһиттэрин кытта тэнгэ үлэлэспитэ.

Кэлин 1989 с. Нурба культуураба управлениетын ынгырытынан ыһааха оһуокайга жюрига үлэлэбиппит. Эмиэ Нурбаттан төрүттээх фольклорист В.М. Никифоров баара. Нурбалар Николай Васильевичи бэркэ көрсүбүттэрэ, маанылаабытара, "Нурба-Алроса" гостиницатыгар түһэрибиттэрэ, ыһаахтыыр сир паркаба чугас баара да, массыынанан таспыттара. Былыр бииргэ үлэлэбит үлээннээхтэрэ кэлэн көрсөн бараллара. Дьийэлэргэр ынгыран көрөллөрө да, барбата. Дойдутун ыһаабын дуоһуа көрбүтэ, астыммыта. Күөх Нурба биллэр оһуокайдытара Н.Н. Егоров, С.Н. Тимофеев, Н.Ф. Осипов-Чоомуут түһүлгээн этэллэрин кэрэхсэбитэ, оһуокайдырыгар кириэн хаамсыбыта. Жюри председателин быһытынан, дойдутун оһуокайын туһунан үттээн-ааннаах тылы эпиптэ. Күөх Нурба ыһааба уонна оһуокайа сайда-турууга турарыгар баҕа санаатын биллэрибитэ. Николай Васильевич ыһаах кэнниттэн тутта куоракка төннүбүтэ. Профессор Ф.Г. Сафронов хаалан дойдутугар Дьаарханга таһа сылдьарыгар эпиптэ да, дьийэтигэр тардыстыта.

Ити Н.В. Емельянов дойдутугар Күөх Нурбага тийэх сырыыта этэ. Кэлин ырытыгар буолан барбыта, сүрүбэр стимулятор олотторбута. Эдэр эрдэбинэ тынгата ыалдыбыт буолан, тынырагыгар моһуогура. Кэргэнэ Валентина Григорьевна көрөн-истэн син балаҕа тулуктастыта. Кини Омскайтан төрүттээбэ, идэтинэн быраас этэ.

Ол иһин көрүү-истии мааны этэ. Саас айы Хатын үрэххэ баар даачаларыгар тахсаллара. Саас-күһүн массыынабынан көһөрөрүм, оһуруоттарыгар көмөлөһөрүм. Кыыстара Нерюнгрига көспүтүн кэннэ оһуруоттарын буолатын тизээрим. Онон даачаларыгар бэйэм да, кэргэмминэн да сылдьарбыт. Валентина Григорьевна Николай Васильевичи кыра оһолуу бүөбөйдирэ, бэркэ ололорбуттара. Сааһыары сайын дьийтигэр сытан быстаахтаабыта. Быстыан эрэ иннинэ кириэр сылдыбытым, тыһынын былдьаһан бөтөхтүү сытара көрүүххэ дуулаан этэ. Панихидатын институтка онорбуппут. Өр сылларга биригэ үлэлэбит кэлигэлээрэ П.А. Слепцов, А.Н. Мыреева, С.П. Ойунскай уо.д.а. кини туһунан истини-иһирэх тылары эпиптэрэ. Онтон ололорбут дьийтин таһыгар тохтоон сир-туом толорбуппут. Кэргэнэ Валентина Григорьевна: "Коля, больше не увидимся", - диэн баран, хоруопка саба түспүтүгэр бары долгуйбуппут.

Николай Васильевич төһө да үйэ аңаара наука эйгэтигэр таһаарылаахтык үлэлээтэр, тийэх суолугар атаарарбытыгар биир да дьобуннаах наҕараадата суобуттан бэркиһээбиппит, сөхпүпүт. Бука, институт дириэктэрэ В.Н. Ивановы кытта тонуй сыһаннаабыттан буолуо диэн таайабын. Дьингэ, кинилэр биир нэһилиэк дьыно этилэр. Аҕата бизнсийэбэ тахсарыгар Василий Николаевич архыпка үлэли сылдьан, мизтирикэтин булан көмөлөспүтүгэр махтанар этэ. Ол эрээри туохтан атырдыах салаатыны арахсыбыттарын кэпсээбэт буолара. Архып сэбиэдиссэйэ А.Л. Новгородова хам-түм быктаран кэспиринэн, бизс уонус сыллардаагы мөккүөргэ научнай салайааччыта Г.У. Эргис З.В. Гоголев диэки буолбуттан уопсайынан да фольклористары кырыы харахтарынан кынчарыйар буолбуттар быһылаах этэ. Кэлин балаһаннаа төһө да тулсубутун иннигэр, сирбуор анһынан утарыта турсуу баара быһылааба. Николай Васильевич ол мөккүөр туһунан тугу да эпэт буолара да, архыпка баар боротокуоллар уонна отьытар ону кэспиллэр. Арай биридэ В.Т. Петров Чурапчы олонхотуга И.Г. Теплоухов-Тимофеев "Кулун Кулустуур" олонхото "Эпос народов СССР" серияба И.В. Пухов бэлэмнээһининэн тахсар буолбут дьийтигэр, Н.В. Емельянов "олонхо табыстын эрэ, ол биһиги мөккүөрүбүт диэн таах буоллаба" диэн кэспит. Дьингэ, аан маннай Г.У. Эргис уонна А.А. Попов ити серияба бэлэмнээбиттэригэр Т.Л.И уонна Аан дойду литературатын институттарын таһымынан мөккүөр бөбөтө буолбута, түмүгэр бөчээккэ тахсара тохтотуллубута. 1995 сыллаахха эрэ күн сири көрбүтэ. Онон Николай Васильевич уопсай дьыала туһугар ис сүрүбүттэн ыалдырын, өс-саас тутта сылдыбатын өйдөөбүтүм.

Николай Васильевич үйэ аңаара саха фольклорун хомуйууга, бэчээттээн таһаарыыга уонна ордук олонхону научнайдык үөрэтиигэ айымньылаахтык үлэлээбитэ. Биһиги, кини үөрэнээччилэрэ, кэриэтин, бабарыт баатын толорон, 21 туомнаах "Саха боотурдара" серияны олонхоҕо болломо уруллубут кэмизгэр бэчээккэ бэлэмнээн таһаардыбыт уонна улуу Ойунскай аатынан судаарыстыбаннай бириэмийэ лауреаттарын аатын кини бастын үөрэнээччитэ, кыһын тэнэ саныыр С.Д. Мухоплева биһики Ил Дархан илиититтэн СӨ күнүгэр тулуппупут. Бу үрдүк наҕараада учууталыттан, саха фольклористарын аксакала Николай Васильевич Емельянов сырдык аатыгар ананар. Кэлин да кини аатын ааттатар, айымньылаах үлэтин утумнуур эдэр учуонай фольклористар таһа туруохтара диэн эрэнэ саныбын.

**В.В.ИЛЛАРИОНОВ,
Н.В. Емельянов үөрэнээччитэ,
филологическай наука доктора, профессор,
П.А. Ойунскай аатынан
Судаарыстыбаннай бириэмийэ лауреата,
РФ үөрэххэ уонна наукага
бочуоттаах үлэһитэ,
СӨ наукаларын үтүөлээх деятелэ,
Кыргызстан Республикатын
култууратын туйгуна,
Сунтаар, Дьааны улустарын, Күүкэй,
Хатыы, Бапабайы нэһиликтэрин
бочуоттаах олохтооҕо.**

2020 с. ахсынньы 20 күнэ.

Соторутаабыта "Ньурба" хаһыакка Т.Д. Сидорова Чаппанда балыһыһыгар өр сылларга үтүө суобастаахтык үлэлэбит кэргэни Александр Михайловна, Иван Алексеевич Илтистаровтар тустарынан дириг ис хоһоонноох ыстатыйатын ааһан баран улахан-нык сэнээрдибит уонна хаһыат нөҥүө Татьяна Дмитриевнага махталбытын тиэрдибит.

Чаппанда оскуолатыгар дириэктэринэн 1974-80 сылларга үлэлиир бириэмэбэр оскуола оҕотун ахсаана 447-бэ тийэ сылдьыбыта. Оччолорго Сэбиэт бэрэссэдээтэллэрэ Г.М. Давыдов, С.Г. Евсеев, А.И. Мартынов, управляющий П.А. Федоров үлэһит элбэтингэ, нэһилиэнньэ элбээнинигэр улахан үлэни ытталара. Ол түмүгэр Анна Матвеева, Татьяна Егорова, Зоя Иванова, Евдокия Мазенцева, Аграфена Васильева, Найа Саввинова Герой ийэлэр бочуоттаах ааттарын ылыттарар.

Онтон Ирина Аввакумова, Аграфена Васильева, Прасковья Иванова, Агафья Ефремова тобустуу, Александра Михайловна, Дария Данилова, Зоя Егорова аһысты, Мария Степанова, Анна Семенова, Татыйына Яковлева о.д.а сэттэли оҕолордоттар. Итини таһынан 4-5-бэ оҕолордоох ыал ийэлэрэ элбэхтэрэ. Бу ыаллар

- Бэчээттэммиккэ эргиллэн -

Өйүүбүт уонна сөбүлэхэбит

оҕолорун суумалаатаахха, оскуола оҕотун ахсаанын аңара тахсан кэлэрэ.

Дьэ бачча элбэх оҕону Александра Михайловна, Ньурбаҕа ыппакка эрэ, үксүн бэйэтэ Чаппанда балыһыһыгар, үрдүк таһымнаахтык көрөн-истэн төрөттөбө дии. Иван Алексеевич улахан хирург буолуох эбит, 50-60 сылларга үгүс ыал, ол иһигэр интернат оҕолоро хаар уутунан ололорло, эбиитин битэмийн тийибэттэтин да буолуо, үгүс оҕо былчархайданар этэ, ону бэйэтэ хайытан, ыраастаан эмтээн кэбиһэрэ.

Саха сиригэр бастакы программистарыттан биридэстэрэ Ульяна Никифоровна Васильева бу курдук кэпсиит: "Оҕолонон баран маститтаабытым, ону эмиэ Иван Алексеевич кэргэнинэн Александр Михайловналыын көмөлөөн эмийибин хас да сиринэн хайытан ыраастаан, эмтээн киһи гынан турардаах. Бу орто үөрэхтээх дьонго оччолорго улахан ситиһи курдук саны-

бын. Бэйэлэрэ эмиэ аһыс оҕону күн сиригэр көрдөрбүттэрэ: түөрт кыыс, түөрт уол. Бу оҕолортон биэстэрэ олохторун, үлэлэрин дьон доруобуйатын чөлүгэр түһэригэ дьонуннаахтык үлэлиилэр уонна үлэлээбиттэрэ.

Кэргэни Илтистаровтар чахчы даһаны нэһилиэк, оҕо доруобуйатын туһугар түөрт уонча сыл үтүө суобастаахтык үлэлээбиттэрэ. Дьиэлэрэ балыһа таһыгар турар буолан түүннэри-күнүстэри түбүктээх үлэ-бэ сылдьаллара. Оскуола, нэһилиэк общественной олоһор актыбынайдык кытталлара, араас түмсүүлэргэ, ханнык баһарар боппуруска сөптөөх сүбэни, хоруйу биэрэллэрэ. Аһыстан бизэ оҕо медик идэтин баһылаабыттар да туһолуур - бу наадалаах үлэ дьон оҕолор өйдөөбүттэрэ. Ыал айы маннык түбэлтэ тахсыбат.

Ити курдук Чаппанда нэһилиэгэр өр сылларга норуот доруобуйатын туһугар энгилэ суох, үтүө суобастаахтык үлэлээбиттэрэ.

рин учуоттаан, Чаппандаттан төрүттээх аһам саастаах араас салааларга үлэлиир, үлэли сылдьыбыт дьоннор: педагогическай үлэ бэтэрээннэрэ М.Я. Ефремова, Т.А. Алексеева, К.К. Семенова, П.П. Баттахов, М.М. Расторгуева, Ф.П. Расторгуев, Н.М. Иванов, А.Н. Семенов, В.Н. Саввинов, З.Н. Саввинова, У.Н. Васильева, Н.И. Иннокентьев, Я.Н. Докорова о.д.а. доруобуйа харыстабылын бэтэрээннэрэ Антонова Ю.С., Кузьмина В.М., Тимофеева И.И., Матвеев А.С., Прокопьева Д.Н., Саввинова З.А., Яковлева В.Я., Тимофеева И.В. о.д.а., Ил Түмэн депутаттара В.М. Прокопьев, И.Д. Васильев, юристар Ю.И. Игнатьев, В.Т. Филиппов, Баттахов П.П., Арктической институт ректора С.С. Игнатьева (Васильева), землеустроителлэр В.М. Прокопьев, Л.М. Прокопьев, А.П. Ефремов, энергетик С.Н. Климов, туттааччы А.Г. Давыдов о.д.а. Чаппанда балыһыһыгар Илтистаровтар ааттарын биэрини, ингэрини күүскэ өйүүбүт. Кинилэри иккис ийэбит-аһабыт курдук сыаналыбыт.

П.Н. ЕФРЕМОВ,
Ньурба улуунун Бочуоттаах олохтообон,
педагогическай үлэ бэтэрээнэ,
Дьокуускай к.

- Редакция почтата -

Маалыкайдаабы олохтоох бибилиэтиэкэ иһинэн тэриллибит "Аартык" литературнай түмсүү кытгыһылаахтарын икки ардыларыгар Саҥа сылга уонна дьыл Оҕуһугар аналлаах хоһоон айыытыгар күрэх ыһытылынна. Барыта 8 киһи кытынна.

Бастакы миэстэни Маалыкайттан төрүттээх Чуукаар олохтообон Егорова Маргарита Егоровна, иккис миэстэни Григорьева Надежда Григорьевна, үһүс миэстэни олохтоох урбаанныт Матвеев Владимир Дмитриевич ылыллар. Атыттар биһирэм бириистэри туттулар.

*Айар талааннаах "Аартыктар",
Айар дьобургут уостубатын,
Хомоҕой хоһоонноргут
Хонук айы тубустуннар!
Кэрэ-ыра санааларгыт
Кэктибэккэ туолдуннар,
Уйгу-бийаг олохтонун,
Үксүү-элби турун!*

"Аартык" литературнай түмсүү салайааччыта Вера Аммосова.

Кыайылаахтар хоһоонноро

*Үүнэр сылбыт бэлиэтэ
Ураа лангыр муостардаах,
Быһыптастыгас быччыннаах,
Булгуруйбат сүһүхтээх,
Толуу-мааны көрүттээх,
Саха бастыг обуна
Саргылардаах аартыктаах,*

Хоһоон айыытыгар күрэх түмүктэннэ

*Саҥа дьылы айхаллы
Сиргэ чинтик үктэнэн,
Туман, тымны тыһыннанан
Тийэн кэллэ, доҕоттоор!
Сахам бастыг обуна
Саҥа дьылы түстээри
Алаһа дьизбит борогун
Аргый аһы атылаан
Киһирэн кэллэ, атастаар!
Күлүмүрдэс күөннүрдээх
Мөһүүрүлээх кизгэллээх
Дьуолка маспыт анныгар
Дьонуннаахтык туттунан
Олох сирин булунна.
Оҕо-аймах үөрүүтэ,
Эдэр сүрэх иэйиһитэ,
Аһам киһи алгыһа,
Истин мичээр сьдыаайа
Олохтонно бу киһэ.
Дьуолка уота умайда,
Тундук уота күндүрдэ,
Салют уота сандарда,
Ураа-хаһыны ыһытты!
Дьоллоох түгэн сылаһа
Кууһан ыла бар-дьону!
Үүммүт оҕус сылыгар
Өлгөм үөрүү үксэтин,
Үлэ-хамнас оргуйдун,
Үрэх-били сайынны,
Үтүө-кэрэ түгэннэр
Үөскүү-төрүү турдуннар,
Өрөгөй-талаан үрдээтин,*

Өрөйөн-чөрөйөн биэриэбин!

ЕГОРОВА Маргарита Егоровна.

****
Саҥа дьыл алыптаах түүнүгэр
Саҥа дьыл үөрүүтүн көрөөрү
Саҥа хаар үгүһүлээн сэгэйэр,
Саҥа хаар дыктини элбэтэр...*

*Ол кэрэ көстүүнү сөбөннөр
Дьон-аймах дуһалыын манньыйар,
Тымныыны аһала охсоннор,
Ыарыыны кыйдаары күүтэннэр.*

*Саҥа дьыл ааттыын да аптаах дии:
Обуһун тыһынарын истэммит,
Олуһун үөрэммит-көтөммүт,
Сандалы тардаммыт көрсөбүт.*

*Кутуйах сылыгар хаһааммыт
Аспытын-үөлбүтүн таһааран,
Хороонтон таһсаары кыһанан,
Хотойдуу хааммытын кэтэммит.*

*Көҕүлгэ көҕүлүк тыһаары,
Маасканы-тайманы устаары,
Саадыһай обуһу миһиньээри,
Аластан алааска бараары.*

*Кими да уорбалаан көрбөккө
Истинник илиһини бэрсээри,*

*Иһирэх кэпсэтии ыһаары
Күүттүбүт Оҕуспут кэлэрин.*

*Кутуйах сылыгар махтаных
Курус да кэмнүрдээх буолтугар,
Элбэххэ үөрэтэн бартыгар,
Олобу сыаналыыр буолбукка...*

ГРИГОРЬЕВА Надежда Григорьевна.

****
Ахсынны ыйыт орто
Халлааммыт таһырдыа тымныыйыт.
Охохтун буруота туруору,
Үөһэбэ талаһа тыргыйыт.*

*Тыһарбыт тыһыргыыр тыһааммыт,
Тумаммыт бурбаннаан оргуйбут.
Кыламан кырыаран сыстыбыт,
Иэдэспит тымныыттан тэтэрбит.*

*Оҕо-аймах кэтээр күннэрэ,
Саҥа дьыл чугаһаан иһэрэ.
Дьуолкабыт уоттара дыримни,
Араас өҥ буолан тиһэрэ.*

*Саҥа дьыл бэлиэтэ Оҕуспут
Муоһунан тымныыны кылаанныр,
Муһунан туманы бурбаттар
Хараһа чолбоннуу сырдырбыр.*

МАТВЕЕВ Владимир Дмитриевич.

- СИА иһитиннэрэр -

Улуустарга коронавирустан быһыыны ылыыга бэлэмнэнии сабаланна

Улуустарга, киһи куорат уокуруктарыгар коронавирустан быһыыны ылыыга бэлэмнэнии сабаланна. Улуустар, нэһиликтэр баһылыктара быһыыны ылар сирдэри бэлэмнээхтэрэ, учараты үөскөпөт туһуттан быһыыны ылар дьону испииһэктихтэрэ, бөдөҥ тэрилтэлэргэ мэдиссиһэ үлэһиттэрэ тийэллэрин тэрийиэхтэрэ. Сорудаһы Ил Дархан улуус баһылыктарын кытары муннаахха туруорда.

Айсен Николаев Саха сиригэр сотору кэмнинэн эһии 70 тыһ коронавирустан вакцина кэлиэн, сыл бастакы кыбаарталыгар нэһилиэнньэни быһыынан маасса-

байдык хабар сорук турарын эттэ. Маныаха быһыы ылар сирин бэлэмнээһин, быһыыны ылааччылары испииһэктээһин, тэрилтэлэргэ баран быһыы биэриин, волонтердар көмөлөрүнэн туһаныы — улуус баһылыктарын соруктара.

Маны таһынан, Ил Дархан ыарыыны хонтуруолга тутар сыалтан уопускааттан тахсар дьону тэйичиттэн үлэбэ көһөрөрү, харыстанар миэрэлэри толору туһанары, үлэлиир сирин, уопастыбаннай тырааныспары дезинфекциялыыры, ыарыы сибикилээх оҕолору оскуолаҕа кэлэн үөрэнэлэрин бобору санатта.

- Из социальной сети -

Огородница Агафья Тарасова победила в республиканском конкурсе

Под занавес уходящего года пришла еще одна радостная весть. Известная огородница, жительница Октябрьского наслега Нюрбинского района Агафья Тарасова стала победительницей номинации "Лучшее личное подсобное хозяйство" республиканского конкурса.

Она более чем известна любителям-агрономам республики. Агафья Тарасова в свободное от работы время около 40 лет занимается растениеводством. Выращивает кукурузу, чеснок, лук репчатый, бак-

лажаны, помидоры и огурцы разных сортов. И не только в теплицах — уличные тоже под ее умелым присмотром обильно плодоносят. Кроме картофеля, свеклы, морковки, дайкона и редьки, выращивает также арбузы, дыни, тыквы, репу, клубнику, землянику многолетнюю и др. Также занимается посадкой цветов и деревьев, кустарников. Ее запасу разных консервов можно только позавидовать.

Геннадий АНТОНОВ.

Эгэрдэлиибит!

Күндү дьүөгэбитин СӨ үөрэҕириитин Бочуоттаах бэтэрээнин, сэрии кэмин оҕотун, Ньурба биһирэктэһин, сэрбиэтин **СЕМЕНОВА Светлана Аркадьевна**ны 75 сааскынан иттишик эгэрдэлиибит. Олох бары тургутууларын чистээхтик туораан ытык сааскын чэгиэн көрсөрүттэн үөрэбит. Олоһун кыһына чугас дьонун үтүө сыһыаннарыттан сылаас, уһун буолду.

Таптыбыт, сыллыбыт.

Дьокуускайтан Евдокия, Ньурбаттан Светлана, Раиса.

***

Тапталлаах күн-күбэй ийэбитин, эйэбэс эбэбитин, хос эбэбитин, Ньурба куорат ытык-мааны олохтообун **Елена Михайловна МАКСИМОВАНЫ** 85 сааскын туолбут кэрэ-бэлиэ күнүнэн, дьонун үбүлүйгүнэн иттишик-истинник эгэрдэлиибит! Күндү киһибит Ньурба оҕо

сэлигин эмтиир санаторийыгар өр сылларга үтүө суобастаахтык үлэлээн-хамсаан, үгүс оҕону эмтээн-томтоон, көрөн-харайан, чэгиэн-доруобай онортоон, дьон-сэргэ истин махталын, дириг убаастабылын ылыты улахан үтүөлээгинэн киэн туттабыт. Биһиги ийэбит хаһан даһаны санаатын түһэрбэт, тухха барытыгар көхтөөх, элбэи билэр-көрөр, төрөөбүт Ньурбатын олус таптыыр. Оҕолоругар, сиһиниригэр хас биридиибитигэр мэлдьи

кэрэ кэһилиэх кэлэр, амарах санаатынан, сылаас сыһыанынан арыйлыыр, арчылыыр, тапталынан угуттуур, биһиги туспутугар куруук сүүрэ-көтө, түбүгүрэ, кыһала, үтүө тыһынан өйүү-убуу сылдьар.

Күн бүгүнгүр диэри биһиэхэ күүс-көмө, өйөбүл-тирэх, холбур буола сылдьаргыттан биһиги олус үөрэбит, астынабыт. Эн иһигэр сүһүхтээх бэйэбит сүгүүрүбүт, Махталбытын, Тапталбытын тиэрдибит. Дьоллоох, доруобай, үөрэ-көтө сылдьаргар ис сүрэхпиттэн баһарабыт!

Ньурбаттан, Дьокуускайтан, Хаҥалас Мохсоҕолообуттан, Хачыкааттан, Иркутскайтан уолуг Михаил, кыргыттары Валентина, Ольга, Наталья, Елизавета, Акулина, күтүөттэриг, сиһинириг, хос сиһинириг.

***

Истинник саныыр күндү эдьиийбитин, балтыбытын, Ньурба улуунун Марха нэһилиэгин олохтообун **Светлана Сергеевна ДАНИЛОВАНЫ** 60 сааскын бэлиэтиир өрөгөйдөөх үбүлүйгүнэн ис сүрэхпиттэн эгэрдэлиибит!

Баһарабыт эйэхэ чэгиэн-чэбдик доруобуйаны, уһараабат дьолу-соргуну, бары үтүнү-кэрэни! Санаабытын сатанан, толкуйдаабытын туолан, туппунтун тупсан истин, саҥа үүммүт сыл Эйэхэ уонна дьы кэргэннэр үчүгэйи, үөрүүлээҕи эрэ тосхойдун!

Ньурбаттан, Дьокуускайтан, Хаҥалас Мохсоҕолообуттан, Хачыкааттан чугас оҕонун, аймахтарыг.

- Кэриэстэбил -

Сирдыт сулус буолан сыдыаайыа

Тохсунньу 5 күнүгэр Дьаархан нэһилиэгин, Ньурба оройуонун Бочуоттаах олохтообу, муниципальный сулуспа туйгуна уонна бэтэрээнэ, ытыктыыр, убаастыыр кийибит ГРИГОРЬЕВ Иван Иннокентьевич...

Иван Иннокентьевич 1957 снл кунун тутар 15 күнүгэр Антоновка сэлэнньэттигэр төрөөбүтэ. Антоновка орто оскуолатын бүтэрэн баран...

"Ньурба" сохуос киин отделениетыгар дьуһурунай электринигинэн үлэтин саҕалаабыта. 1977 снллаахха ветеринар буолар баҕа санаатын толорон Красноярскыдаагы тыа хаһаайыстыбатын институтугар үөрэнэ киирбитэ.

1987 снлтан "Чаппанда" сохуос кылаабынай ветеринарнай бырааһынан үлэтии сырттабына Дьаархан нэһилиэгин депуаттары куластаан нэһилиэк Сэбиэтин бэрэссэдэтэлинэн талбытара. Олохтоох бэйэни салайыны сайлар кэрчиктирин барытын ааһан 23 снл тухары биһиги нэһилиэкпитин ситиһилээхтик салайан кэлбитэ.

лары, үп-харчы чачы кырыымчык, дьон-сэргэ санаата уларыйар-тэлэрийэр уустук кэмнэригэр бүтүн нэһилиэги салайар ыарахан бурбалдыны кэтэн дьин-чачы булгуруйбат бөҕө санаатынан, туох баар бары билиитин-көрүүтүн, күүһүн- кыабын ууран ууран үлэлээн-хамсаан нэһилиэкпит ол кэмнэри улахан обустарыыта суох ааспыта.

Нэһилиэккэ сүөһү-сылгы ахсаана аҕыйаабатыгар, нэһилиэк тэрилтэлэрэ туруктаах буолалларын туһугар сүрүн болдомтогон уураа. Быһаччы киһи туруорууланан, араас таһымаах салайааччылары кытта сатабыллыык кэспэтиилэрин түмүгэр нэһилиэкпитигэр өрөспүүбүлүкэ инвестбюджетыттан үбүлэнэн 90 үөрэнээччигэ ананымт саҕа оскуола, өрөспүүбүлүкэ Үтүө санааланы хамсаанынан чэрчитинэн 35 миэстэлээх саҕа детсад тутулан дьэндэйбиттэрэ.

Ил Түмэн депуатын кытта үлэлини түмүгэр нэһилиэккэ саҕа уу таһар массына бэрлибитэ. Дьаһалта бэйэтигэр саҕа УАЗ микроавтобус массына ылыммыта. Нэһилиэк кыһалтаа быһаарыллары урбаанньыкка дьаһалта дьизэнэн көмөлөһөн саҕа бэкээринэ тутуллубута.

Ил Түмэн депуатын кытта үлэлини түмүгэр нэһилиэккэ саҕа уу таһар массына бэрлибитэ. Дьаһалта бэйэтигэр саҕа УАЗ микроавтобус массына ылыммыта. Нэһилиэк кыһалтаа быһаарыллары урбаанньыкка дьаһалта дьизэнэн көмөлөһөн саҕа бэкээринэ тутуллубута.

2012 снллаахха баһылыктыыр болдьоо бүтэн бочуоттаах сынналанга тахсыбыта. Ол да тахсан баран таах олорбото, "Вилойавтодор" тэрилтэ кыһын муһунан Марха өрүһү туоруур суолу көрөр постовойын быһытынан үс снл үлэлээбитэ.

ниттэн нэһилиэк общественной түмүлэрин салайар Дьаархан общественной тэрилтэни тэрийсипти уонна нэһилиэккэ тирээн турар боппуросуотары быһаарсарга күүстээх көмөлөһөөччү, сүбэһит буолбута.

Иван Иннокентьевич киһи быһытынан олус аламаҕайа, кыраттан кыһыра сылдыбат киэн көхсүлээбэ, күлэ-үөрэ сылдыар үтүө майгылааба. Төнө да наһычы сылдыар курдугун иһин дьыалатын барытын ситэрээх хоторон, тиһэбэр тириэрдэн тэйэрэ. Салайааччы быһытынан сүрдээх ирдэбиллээбэ, туораттан көрдөхкө кытаанар курдук эрээри үлэһиттэрин да, алтыһар дьонун да кытта наһаа тапсан аһаастык кэспэтирин, дьээбэлэһэн да ыларын сөбүлүүрө.

Итгыктыыр, убаастыыр киһиби сирдык мөссүөнэ, инникини өтө көрөр сүбэтэ-соругта биһиги өйбүтүгэр-санаабытыгар куруук баар буолуоба, үлэһиттигэр-хамсыырбытыгар үөһэттэн сирдыт сулус буолан сыдыаайа туруо...

"Дьаархан нэһилиэгэ" муниципальной тэрилли дьаһалтата, кэллээгэлэрэ.

Күндү киһибит өрүү сүрэхпитигэр

ыстыбатын институтун ветеринарнай факультетыгар үөрэнэ киирбитэ. Үөрэбин ситиһилээхтик бүтэрэн икки снл племенной станцияга зоотехниктаабыта.

Эдэр кэскиллээх үлэһити 1983 с. "Ньурба" сохуос Дьаарханнаагы отделениетыгар ветеринарнай бырааһынан анаабытара. Сотору буолаат отделение управляюшайынан онорбуттара. 1987 снллаахха саҕа тэриллибит "Чаппанда" сохуоска кылаабынай ветеринарнай бырааһынан ананымта. Онно үлэти сырттабына 1989 снл нэһилиэк исполкомтон быһаарытынан Дьаархан сельсоветын бэрэссэдэтэлинэн талбытара. Ол күнтэн

ыла харыс да халбарыйбакка нэһилиэги сэйбэт, баһылык быһытынан 2012 снллаахха бизнсийэбэ тахсар диэри барыта 23 снл тухары энгилэ суох салайан кэлбитэ.

Ол тухары үлэни өрө тутан, нэһилиэк сайдарын туһугар туох баар күүһүн-уобун, билиитин-көрүүтүн бизээн кыһаллаан туран үлэлээн-хамсаан дьон-сэргэ ытыктабылын ылан ылыта. Бу 23 снл тухары олох бары уустуктары, уларыйылары-тэлэрий-ийилэрин этэнгэ аһан, нэһилиэк инники сайдытыгар сүнкэн кылаатын киллэрсиптэ.

Дьаархан сирин-уотун, дьонун-сэргэтин сүрэйинэн сөбүлээн иккис

дойду оностубута. 1984 снллаахха ыал буолан, үс оҕону төрөтөн, улаатынартаан, кинилэр үрдүк үөрэхтэнэллэригэр, үлэһит буолалларыгар аҕа баһылыгы быһытынан күүстээх көмө-өйбүл буолбута. Оҕолорун ситиһилэриттэн сэмэйдик үөрээрэ, киэн туттара. Киһи киһи быһытынан ис дуунаттан аламаҕайа, бары чугас аймактарыгар, доҕотторугар өрүү күүс-көмө, сүбэ-ама буола сылдыар үтүө майгылааба.

Күндү киһибитин тиһэх суолугар атаарар ыарахан күннэригитигэр биһиги хомотобутун, аһыбытын тэнгэ үлэһитибит, бары өттүнэн күүс-көмө, өйбүл буолбут бары аймактарыты-

гар, ыалларытыгар, биһиргэ үөрэммит оҕолорбутугар, аҕабыт биһиргэ үлэһит кэллээгэлэригэр, доҕотторугар, оҕолорбут табаарыстарыгар, Дьаархан нэһилиэгин дьаһалтатыгар, нэһилиэк олохтоохторугар, куораттан кэлэн көмөлөспүт подругам Сардаанаба, киһи кэргэнигэр Анатолийга ис сүрэхпиттэн киһи тыһынан кыһан эпэт махталбытын биллэрэбит. Барыгытыгар чэгизэн доруобуяны, дьоллоох-соругулаах олобу баарыбыт.

Күндү кэргэним, аҕабыт, эһэм быдан дьылларга быраһайа... Тапталаах киһибит биһиги сүрэхпитигэр эн өрүү тыһынааххын, сырдыккын, ырааскын...

Кэргэнэ, оҕолоро, сизэнэ.

Table with 4 columns containing names of individuals, their titles, and biographical information. Includes names like Кутанова Миранда Васильевна, Иванова Екатерина Владимировна, Семенов Петр Николаевич, etc.

General information block including: Генеральной директор Стручкова Н.М., Кылаабынай редактор Дорозеева Л.К., Хаһыат Саха сиригэр сибээс, информациялар уонна маассабай коммуникациялар эйгэлэрин кэтээн көрүү Федеральной судууспатын Управлениетыгар (Роскомнадзор) 03.06.2020 с. регистрацияланна. ПИ № ТУ 14-00551, Тэрийэччилэр: Саха Республикатын Правительствота, Саха Республикатын "Сахабэчээт" Госуударственной автономнай тэрилтэтэ, Таһаарааччы: СР "Сахабэчээт" ГАУ, Телефоннара: Редактор-директор - 2-33-32, Компьютернай отдела - 2-33-32, e-mail: redakcia06@mail.ru, Хаһыат чэпиэригэр тахсар, Индекс: ПИ 988, Тираж 735, Объем 3 п.л., Сыннага - 30 солк., 13.01.2021 с.